

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему:

**«Капітал підприємства: формування та ефективність
використання» (на матеріалах «Полтавське КАТП – 1628»)**

Виконав: здобувач першого рівня вищ освіти,
групи 401 – ЕП

Спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля
та біржова діяльність»

Дроздов О. В.

Керівник: Биба В. В.

Рецензент: Карпенко Є. А.

м. Полтава – 2022 рік

Консультанти

з кафедри економіки, підприємництва та маркетингу
(охорона праці)

10.06 2022 р. С.М. Валявський

Здобувач 10.06 2022 р. О.В. Дроздов

Керівник роботи 15.06 2022 р. В.В. Биба

Нормоконтроль 13.06 2022 р. В. В. Биба

Допустити до захисту

Завідувач кафедри 17.06 2022р. М.Б. Чижевська

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки управління та права
Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу
ступінь вищої освіти «бакалавр»

Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о.завідувача кафедри економіки,
підприємництва та маркетингу

 М.Б. Чижевська
"04" квітня 2022 року

ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Дроздов Олександр Валерійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Капітал підприємства: формування й ефективність використання
(на матеріалах Комунального автотранспортного підприємства 1628)

керівник роботи Биба В.В., к.т.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом закладу вищої освіти від "01" квітня 2022 року № 156фа

2. Строк подання здобувачем роботи 13.06.2022 р.

3. Вихідні дані до роботи Законодавство України, навчальна, наукова, довідкова та
методична література, фахові періодичні видання, інформаційні ресурси, установчі
документи підприємства, фінансова, оперативна та статистична звітність
підприємства

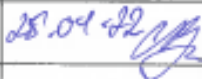
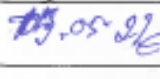
4. Зміст випускної кваліфікаційної роботи бакалавра (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ. Розділ 1 Теоретичні основи капіталу, його формування та використання Розділ 2. Організаційно-економічна характеристика функціонування підприємства Розділ 3. Шляхи підвищення ефективності формування та використання капіталу підприємства висновки та пропозиції. Глосарій. Список використ. джерел

5. Перелік графічного матеріалу:

Ілюстративний матеріал у кількості 18 аркушів представлений у
Додатку Г

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Охорона праці	Валявський С.М., к.е.н., доцент	25.04.22 	25.05.22

7. Дата видачі завдання 04.04.2022

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретична частина	04.04–24.04.2022	
2	Аналітична частина	25.04–15.05.2022	
3	Проектна частина. Виготовлення ілюстративного матеріалу, перевірка на плагіат	16.05–05.06.2022	
4	Рецензування та підготовка до захисту	06.06–12.06.2022	
5	Захист випускної роботи бакалавра	20.06–26.06.2022	

Здобувач

(підпис)

Дроздов О.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Биба В.В.

(прізвище та ініціали)

Примітки:

13. Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломного проекту (роботи) і контролю за ходом роботи з боку кафедри (циклової комісії) і декана факультету (завідувача відділення).
14. Розробляється керівником дипломного проекту (роботи). Видається кафедрою (цикловою комісією).
15. Формат бланка А4 (210× 297 мм), 2 сторінки.

РЕФЕРАТ

Дроздов О.В. Капітал підприємства: формування та ефективність використання (на матеріалах «Полтавське КАТП – 1628»). Машинопис. Кваліфікаційна робота бакалавра на здобуття першого рівня вищої освіти зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». – Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2022.

Робота містить 95 сторінок, 8 таблиць, 14 рисунків, 52 найменування використаних джерел, 4 додатка.

Мета дослідження – обґрунтування теоретичних основ та надання практичних рекомендацій стосовно підвищення ефективності формування капіталу та його використання в комунальному секторі.

Об'єкт дослідження – дослідження капіталу «Полтавське КАТП-1628».

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних, прикладних аспектів підвищення ефективності формування та використання капіталу на досліджуваному підприємстві.

У роботі проведено дослідження теоретичних та методичних аспектів формування та використання капіталу, здійснено аналіз організаційно-правових основ діяльності та основних економіко-фінансових показників діяльності підприємства, проведено аналіз та оцінку капіталу підприємства, а також запропоновані шляхи підвищення ефективності формування та використання капіталу.

В результаті виконання роботи запропоновані шляхи для покращення формування капіталу та підвищення ефективності його використання. Одержані результати можуть бути використані у практичній діяльності підприємства.

Ключові слова: основний капітал, оборотний капітал, фондвіддача, прибуток, рентабельність, амортизація.

ABSTRACT

Drozdov O.V. Enterprise capital: formation and efficiency of use (on the materials of «Poltava CMTE – 1628»). Typescript. Qualifying work of the bachelor for obtaining the first level of higher education in the specialty 076 «Entrepreneurship, trade and exchange activities». - Poltava: National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", 2022.

The work contains 95 pages, 8 tables, 14 figures, 52 names of sources used, 4 appendices.

The purpose of the study is to substantiate the theoretical foundations and provide practical recommendations for improving the efficiency of capital formation and its use in the public sector.

The object of research is the study of capital «Poltava CMTE – 1628».

The subject of research a set of theoretical, methodological, applied aspects of improving the efficiency of formation and use of capital in the studied enterprise.

The study of theoretical and methodological aspects of capital formation and use, analysis of organizational and legal bases and main economic and financial indicators of the enterprise, analysis and evaluation of enterprise capital, as well as ways to improve the efficiency of capital formation and use.

As a result of the work, ways to improve capital formation and increase the efficiency of its use are proposed. The obtained results can be used in the practical activities of the enterprise.

Key words: fixed capital, working capital, return on assets, profit, profitability, depreciation.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні основи капіталу, його формування та використання...	10
1.1. Сутність категорії «капітал», його класифікація та характеристика кругообігу.....	10
1.2. Формування капіталу підприємства.....	20
1.3. Використання капіталу підприємства.....	31
Розділ 2. Організаційно-економічна характеристика функціонування «Полтавського комунального автотранспортного підприємства 1628».....	45
2.1. Стан та перспективи розвитку комунальної галузі.....	45
2.2. Організаційно-правові основи функціонування підприємства та види його економічної діяльності.....	47
2.3. Аналіз основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства.....	51
2.4. Стан охорони праці на підприємстві.....	63
Розділ 3. Шляхи підвищення ефективності формування та використання капіталу підприємства.....	71
3.1 Аналіз та оцінка капіталу підприємства.....	71
3.2 Аналіз та оцінка ефективності використання капіталу підприємства.....	74
3.3 Заходи для підвищення ефективності формування та використання капіталу підприємства.....	81
Висновки та пропозиції.....	85
Глосарій.....	88
Список використаних джерел.....	91
Додаток А. Фінансова та статистична звітність за 2018 рік.....	96
Додаток Б. Фінансова та статистична звітність за 2019 рік.....	101
Додаток В. Фінансова та статистична звітність за 2020 рік.....	106
Додаток Г. Ілюстративний матеріал.....	111

ВСТУП

Актуальність теми: Капітал як економічна категорія з'явився багато століть тому і невдовзі після його появи починає формуватися класична політична економія. Розвиток та розширення капіталу впливає на функціонування суспільна змінюючи відносини між членами суспільства, в свою чергу зміна суспільних відносин змінювала і уявлення про капітал. Капітал являє собою основну категорію як економіки в цілому, так і окремого підприємства. Його зміна тягне за собою зміну всіх інших економічних категорій та показників діяльності підприємства. Капітал це не просто економічна категорія, а суспільно-економічна, яка проникає у всі сфери діяльності людини. Тому актуальність його дослідження в усіх аспектах буде зберігатися доти, доки буде існувати спосіб виробництва, яким він представлений.

Дослідженням капіталу та виявленням його економічної та соціальної сутності займалися багато вчених не одне століття, а саме: Ф. Кене, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль, Н. В. Сеніор, П. Ж. Прудон, Ш. Фур'є, К. Маркс, Е. Бем-Баверк, А. Маршал, Д. Б. Кларк, К. Віксель, П. А. Самуельсон, Ф. Ліст, К. Бюхер, М. Г. Чернишевський, Т. Ф. Степанов, І. О. Бланк та багато інших. Роботи даних авторів формують усебічне бачення розвитку та сутності економічної категорії «капітал», але навіть вони в повному обсязі не розкривають її повного значення тому, що воно постійно змінюється з розвитком економіки.

Об'єкт дослідження – дослідження капіталу «Полтавське КАТП - 1628».

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних, прикладних аспектів підвищення ефективності формування та використання капіталу на досліджуваному підприємстві.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних основ та надання практичних рекомендацій стосовно підвищення ефективності формування капіталу та його використання в комунальному секторі.

Завдання дослідження визначаються його метою і представлені наступними пунктами:

- визначити сутність капіталу та його історичні передумови;
- класифікувати капітал за різними ознаками;
- розглянути види капіталу та їх кругообіг;
- привести різні методи оцінки ефективності формування та використання капіталу;
- проаналізувати стан галузі та перспективи її розвитку;
- розглянути організаційно-правові засади діяльності «Полтавське КАТП - 1628»;
- проаналізувати основні економічні та фінансові показники на «Полтавське КАТП - 1628»;
- запропонувати напрями підвищення ефективності формування та використання капіталу для «Полтавське КАТП-1628».

Методи дослідження: теоретичне узагальнення – для систематизації теоретичних положень, математичний аналіз – при розрахунку економічних та фінансових показників, графічне моделювання – для візуального відображення результатів дослідження, аналітичний і структурно-логічний методи для економічного обґрунтування ефективності представлених пропозицій.

Інформаційна база: законодавчо-нормативна база України; книги, підручники та статті відчизняних та іноземних авторів на тему капіталу, статистична та фінансова звітність «Полтавське КАТП-1628», інтернет-джерела тощо.

Наукова новизна: обґрунтовані науково-теоретичні аспекти дослідження капіталу підприємства, набуло подальшого розвитку дослідження методичних аспектів формування та використання капіталу, були дані науково-практичні рекомендації стосовно покращення діяльності «Полтавське КАТП-1628» за рахунок більш ефектного формування та використання капіталу.

Результати дослідження формування та використання капіталу можуть бути використані «Полтавське КАТП-1628» та іншими підприємствами даної сфери.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КАПІТАЛУ, ЙОГО ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

1.1. Сутність категорії «капітал», його класифікація та характеристика кругообігу

Історично передумовами виникнення капіталу є товарне виробництво і розвинений товарний обмін, торгівля. Великі географічні відкриття, світова торгівля та світовий ринок відкривають у 16 столітті нову історію капіталу, але найперші малопомітні прояви капіталу відносяться ще до 14 – 15 століття.

Якщо ми залишимо у стороні речовий зміст товарного обміну, тобто обміну різних споживчих вартостей, і будемо розглядати лише економічні форми, які породжуються цим процесом, то ми знайдемо, що гроші представляють собою його останній продукт. Цей останній продукт товарного обміну є перша форма вияву капіталу.

Гроші та товари, так само як і життєві засоби та засоби виробництва, не являються капіталом самі по собі. Вони повинні бути перетворені в капітал. Але це перетворення можливе лише при певних обставинах, які зводяться до наступного: два різних товаровласника мають зустрітися одне з одним і вступити у контакт – з одного боку, власник грошей, засобів виробництва та життєвих засобів, якому необхідно закупити чужу робочу силу для подальшого збільшення привласненої їм суми вартості; з іншого боку, вільні робітники, продавці власної робочої сили і, отже, продаці праці. Цією поляризацією товарного ринку створюються основні умови капіталістичного виробництва. Капіталістичні відносини припускають, що власність на умови здійснення праці відділена від робітників. І як тільки капіталістичне виробництво стає на свої власні ноги, воно не тільки підтримує це розділення, але і відтворює його в постійно зростаючому

масштабі. Таким чином, процес, який створює капіталістичні відносини, не може бути нічим іншим, як процесом відділення робітника від власності на умови його парці, – процесом, який перетворює, з одного боку, суспільні засоби виробництва і життєві засоби у капітал, з іншого боку, – безпосередніх виробників в найманих працівників. Отже, так зване початкове накопичення є ні що інше, як історичний процес відділення виробника від засобів виробництва. Він являється «початковим», бо утворює передісторію капіталу та відповідного йому способу виробництва [3].

Слово «капітал» походить від латинського «capitalis», що означає «головний, основний», а воно в свою чергу від «caput» (голова). Це пов'язано з тим, що в стародавні часи багатство людини оцінювалося за кількістю голів худоби.

В середньовіччі «капіталом» називали основну частину позики, на відміну від відсотка. У період становлення капіталізму «капіталом» стали називати гроші, які підприємці вкладали у своє виробництво з метою отримання прибутку (зараз це трактується як фінансовий капітал). Саме грошовий обіг меркантилісти вважали джерелом прибутку, який не пов'язаний з виробництвом.

З розвитком економічної думки уявленн про капітал змінювались. Одним із перших, хто перестав ототожнювати капітал з грошима був Франсуа Кене, який став засновником фізіократичного напрямку. Він вважав, що гроші є самі по собі безплідне багатство, яке нічого не виробляє і слугує лише для забезпечення обігу товарів. Виробничим фактором вважалась лише земля, а дійсним виробництвом – лише землеробство. Заслуга Кене в тому, що він розмежував основний і оборотний капітал за виробничою ознакою, а також дослідив кругообіг основного капіталу [18].

Адам Сміт капіталом вважав частину запасів, яку направляють не на споживання, а на отримання доходу. Сміт розділяв капітал на основний та оборотний. Витрати на заробітну плату Адам Сміт вважав частиною оборотного капіталу.

Давид Рікардо, як і А. Сміт, капіталом вважав усі засоби виробництва, ле виключав з капіталу витрати на заробітну плату і трактував капітал як «нагромаджену працю», тобто працю попередніх періодів. Рікардо вважав, що отриманий дохід розподіляється пропорційно праці, теперішній та попередній. Саме таким розподілом він і пояснював прибуток власника капіталу [22].

Далі економісти розділились на два великі табори – прихильників марксизму та прихильників маржиналізму.

Карл Маркс, автор фундаментальної праці «Капітал. Критика політичної економії», зробив свій внесок у трактування капіталу. За Марксом, засіб праці може стати капіталом тільки тоді, коли його власник прямо чи опосередковано вступить у певні відносини з власником робочої сили. Робоча сила в свою чергу має специфічні властивості, а саме, створювати у процесі праці вартості більше ніж коштує вона сама, тобто створювати додаткову вартість.

За Марксом додаткова вартість утворюється тільки за рахунок найманої праці. Тому він розділив капітал на постійний та змінний. Постійний капітал, який витрачається на придбання засобів виробництва: машини, складські приміщення, сировина і всі інші витрати виробництва за винятком заробітної плати, – може тільки переносити свою вартість цілком або частинами на вартість нового продукту, не змінюючи загальної суми. Змінний капітал витрачається на купування робочої сили робітників у формі заробітної плати. У процесі праці створюється нова вартість, яка за своїм розміром перевищує вартість робочої сили. Цей надлишок і складає додаткову вартість. Згідно з марксистською теорією, додаткову вартість створює саме змінний капітал. Постійний капітал створює тільки умови, які закріплюють право власності капіталіста на додаткову вартість [12].

Австрійська економічна школа визначає капітал як ресурси, які не споживаються зараз, але використовуються для забезпечення споживання у майбутньому. Бем-Баверк вважав, що «капітал є не що інше, як сукупність проміжних продуктів, які створені на кожному етапі довгого виробничого циклу».

При цьому відсотки на капітал трактуються як плата з відстрочку споживання та ризик втратити можливість споживання.

Виходячи з поглядів маржиналізму, представники Австрійської школи розмір прибутку обумовлювали «граничною продуктивністю капіталу», що і складає плату за участь капіталу у виробництві товарів [15].

Ми розглянули умови виникнення та історію дослідження капіталу різними економічними школами, але для більш повного виявлення економічної сутності категорії «капітал» у табл. 1.1. будуть наведені трактування капіталу різними економістами, які досліджували його природу.

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «Капітал»

Франсуа Кене (1694—1774)	Капітал — це засоби виробництва, які можна придбати за гроші. Складовими капіталу є щорічні витрати та витрати на кілька років.
Адам Сміт (1723—1790)	Капітал — головна рушійна сила економічного прогресу. Це — запас продукції, що приносить прибуток, за допомогою якого працею створюються нові блага.
Давід Рікардо (1772—1823)	Капітал — це праця, витрачена на знаряддя, інструмент, будівлі, що беруть участь у виробництві. Це нагромаджена праця, все, що бере участь у виробництві.
Джеймс Мілль (1773—1836)	Капітал — це джерело вартості, а прибуток — продукт функціонування капіталу.
Нассау Вільям Сеніор (1790—1864)	Капітал — це поєднання трьох факторів: землі, праці та утримання (утримання — це відмова від невиробничого використання капіталу).
Жан Шарль Леонар Сімонд де Сімонді (1773—1842)	Капітал — це виробничі запаси, переважно засоби виробництва. Жан де Сімонді виділяє основний і оборотний капітал і, як і Адам Сміт, пов'язує нагромадження капіталу з ощадливістю.
П'єр Жозеф Прудон (1809—1865)	Капітал — це переважно гроші, а основною формою його є позиковий капітал.
Шарль Фур'є (1772—1837)	Провідною формою капіталу є торговий капітал.

Продовження таблиці 1.1

Карл Маркс (1818—1883)	У «Чорновому рукописі» 1858 р. К. Маркс трактує гроші як форму руху капіталу. У томі I «Капіталу» 1867 р. демонструється, як гроші виходять із товарної форми і стають першою формою прояву капіталу. Однак ці два поняття не ототожнюються. Капітал визначається як вартість, що самозростає. Запроваджуються та аналізуються також поняття органічної будови капіталу, його концентрації й централізації. У томі II «Капіталу» визначається категорія обороту капіталу: кругообіг капіталу, взятий не як окремий факт, а як періодичний процес. Також детально розглянуто проблему морального і фізичного зношування капіталу в процесі виробництва, вплив цих чинників на нагромадження та відтворювальні процеси. У томі III цієї ж праці досліджуються чотири форми капіталу, які дають проценти: позиковий, банківський, фіктивний та лихварський. Банківський капітал він аналізує у зв'язку з розглядом кредитної форми позикового капіталу, що має свої особливості й буває у вигляді комерційного і банківського кредитів. Логічним наслідком розвитку кредиту є виникнення акціонерного капіталу, що об'єднує кілька форм капіталу.
Фрідріх Ліст (1789—1846)	Капітал — це матеріальне багатство, природні та набуті здібності людей.
Е. Бем-Баверк (1889)	У праці «Капітал і прибуток» запропонував теорію, згідно з якою капітал є результатом непрямих методів у виробництві, які неминуче стають причиною того, що споживання переноситься на майбутнє.
Альфред Маршалл (1842—1924)	Капіталом вважав освіту, фахову підготовку, навички та здібності. Ввів поняття «людського капіталу».
Джон Бейтс Кларк (1847—1938)	Капітал розглядав не як один фактор виробництва, а як два — грошовий капітал і капітальні блага.
Кнут Віксель (1851—1926)	Запропонував «речове» трактування капіталу як суперечності всіх одиниць заощадженої праці та зекономленої землі, помножених на тривалість періоду заощаджень. Тобто процес нагромадження капіталу розглядався як нагромадження дедалі більшої кількості інвестиційних благ певного виду внаслідок відмови від повсякденного споживання факторів виробництва.

Продовження таблиці 1.1

Пол А. Самуельсон (1915—2009)	Капітал — це багатство, яке є результатом минулої праці, перебуває у приватній власності і дає прибуток. Якщо капітал не відповідає цим вимогам, то перестає забезпечувати стабільне зростання економіки.
М. Г. Чернишевський (1828—1889)	Капітал — це продукт праці, який служить виробництву.
Т. Ф. Степанов (1795—1847)	Капіталом стають продукти залежно від вживання, якщо вони дають прибуток, а не використовуються для власного вжитку.
І. О. Бланк (нар. 1956)	Капітал являє собою накопичений через заощадження запас економічних благ у формі грошових коштів і реальних капітальних товарів, які залучаються його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс.

Якщо підсумувати всіх вищенаведених авторів, то можна відмітити те спільне, на що кожен із них звертав увагу, а саме, що капітал – це накопичені ресурси у різних формах, які слугують умовами для здійснення виробничої діяльності та отримання на її основі прибутку.

Сучасне визначення капіталу, яке наразі домінує в економічній теорії, виглядає наступним чином. Капітал – це сума вартості у грошовій, матеріальній та нематеріальній формі, яка інвестується в активи підприємства.

Далі ми більш детально розглянемо сучасні характеристики капіталу:

1) Капітал підприємства є основним фактором виробництва.

В економічній теорії виділяють три основних фактори виробництва, які забезпечують господарську діяльність підприємства:

- капітал;
- земля та інші природні ресурси;
- трудові ресурси;

У системі факторів виробництва капіталу відводиться пріоритетна роль, оскільки він об'єднує всі фактори в єдиний виробничий комплекс.

2) Капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, які забезпечують дохід.

Капітал може виступати ізольовано від виробничого фактора – у формі позикового капіталу, який забезпечує формування доходів підприємства не у виробничій (операційній), а у фінансовій (інвестиційній) сфері його діяльності.

3) Капітал є головним джерелом формування добробуту його власників.

Капітал забезпечує необхідний рівень добробуту його власників як у поточному, так і в перспективному періодах. Частина капіталу, яка спрямована на задоволення поточних чи перспективних потреб його власників, перестає виконувати функцію капіталу. Капітал, який накопичується, формує рівень майбутнього добробуту його власників.

4) Капітал підприємства є головним виміром його ринкової вартості.

У даній якості, перш за все, виступає власний капітал підприємства, який визначає обсяг його чистих активів. Разом з тим, обсяг власного капіталу, який використовує підприємство, одночасно характеризує і потенціал залучення ним позикових фінансових засобів, які забезпечують отримання додаткового прибутку. У сукупності з іншими, менш значимими факторами, формується база оцінки ринкової вартості підприємства.

5) Динаміка капіталу підприємства є важливим барометром рівня ефективності його господарської діяльності.

Здатність власного капіталу до зростання високими темпами характеризує високий рівень формування і ефективний рівень розподілу прибутку підприємства, його спроможність підтримувати фінансову рівновагу за рахунок внутрішніх джерел. І навпаки, зниження обсягу власного капіталу є, як правило, наслідком неефективної, збиткової діяльності підприємства.

Класифікація капіталу:

1. За джерелами формування:

– позиковий капітал характеризує ту частину коштів підприємства, яку підприємство залучило із зовнішніх джерел та має повернути протягом встановленого терміну;

– власний капітал характеризує ту величину коштів підприємства, які належать йому на правах власності і використовуються для формування певної частки його ресурсів;

2. За об'єктом вкладення:

– інтелектуальний капітал характеризує ту частину величини капіталу підприємства, яка інвестована у формування його інтелектуальних ресурсів;

– оборотний капітал характеризує ту частину величини капіталу підприємства, яка інвестована у формування оборотних коштів;

– основний капітал характеризує ту частину коштів підприємства, яка інвестована у формування основних засобів;

3. За особливостями функціонування капіталу підприємства як економічного ресурсу:

– капітал як стратегічний ресурс (стратегічний капітал) — це певна частина капіталу, яка задіяна в процесі створення підприємством конкурентних переваг;

– капітал як виробничий ресурс (виробничий капітал) — це певна частина капіталу підприємства, яка безпосередньо задіяна в процесі виробництва продукції (послуг);

– капітал як інвестиційний ресурс – це певна частина капіталу підприємства, яка безпосередньо задіяна в інвестиційному процесі;

4. За натурально-речовою формою залучення та функціонування:

– капітал у грошовій формі є найпоширенішим видом, який залучає підприємство. Універсальність цього виду капіталу полягає у можливості швидкого трансформування у будь-яку іншу форму. У процесі функціонування у грошовій формі капітал може накопичуватися на розрахунковому рахунку підприємства;

– капітал у матеріальній формі залучає підприємство у вигляді ресурсів, які мають матеріальну форму. В процесі функціонування капітал може перебувати у формі виробничих запасів, готової продукції на складі;

– капітал у нематеріальній формі залучає підприємство у вигляді ресурсів, які не мають матеріальноречової форми. В процесі функціонування капітал у цій

формі може накопичуватися у вигляді досвіду та знань персоналу підприємства, іміджу, партнерських зв'язків тощо;

– капітал у фінансовій формі залучає підприємство у вигляді різних фінансових інструментів. Такими фінансовими інструментами можуть бути акції, облігації, депозитні рахунки, сертифікати банків та ін. В процесі функціонування проявом фінансової форми капіталу може бути: величина дебіторської заборгованості; цінні папери інших емітентів, що придбало підприємство;

5. За формою перебування в процесі кругообігу:

- капітал у грошовій формі;
- капітал у продуктивній формі;
- капітал у товарній формі;
- капітал у фінансовій формі;

6. За характером використання в господарській діяльності:

– працюючий капітал характеризує ту його частину, яка приймає безпосередню участь у формуванні доходів і забезпечує усі види діяльності підприємства;

– непрацюючий (або «мертвий») капітал характеризує ту його частину, що інвестована в економічні активи, які з будь-яких причин підприємство не використовує у своїй діяльності;

7. За характером використання власниками:

– капітал, що спрямовується на споживання, після його розподілу на цілі споживання втрачає функцію капіталу;

– капітал, що накопичується, характеризує форми його приросту в процесі капіталізації прибутку, дивідендних виплат тощо;

8. За організаційно-правовою формою діяльності підприємства:

– індивідуальний капітал — форма його залучення при створенні індивідуальних підприємств;

– пайовий капітал — форма його залучення при створенні господарських товариств;

– акціонерний капітал характеризує форму його залучення при створенні акціонерних товариств;

9. За часовим періодом:

– довгостроковий капітал — терміном використання більше одного року;

– короткостроковий капітал — терміном використання менше одного року;

10. За відповідністю правовим нормам функціонування розрізняють:

– легальний капітал;

– «тіньовий» капітал;

11. За країною походження розрізняють:

– національний (вітчизняний) капітал;

– іноземний капітал.

Кругообіг (оборот) капіталу – це неперервний процес його руху, що супроводжується послідовною зміною однієї його форми в іншу.

Капітал на підприємстві у виробничому процесі протягом свого кругообігу функціонує в трьох основних формах – грошовій, виробничій, товарній.

У процесі кругообігу капітал підприємства проходить три стадії. Стадія кругообігу характеризує період знаходження капіталу в одній з конкретних його форм до початку його трансформації в іншу функціональну форму.

1) На першій стадії капітал у грошовій формі авансується в конкретні фактори виробництва – засоби виробництва, предмети праці, тобто в операційні активи (оборотні та необоротні), перетворюючись у виробничу форму.

2) На другій стадії виробничий капітал у процесі виробництва продукції перетворюється в товарну форму (яка включає й форму вироблених послуг).

3) На третій стадії товарний капітал у ході реалізації вироблених товарів і послуг, перетворюється в грошовий капітал. За один цикл обороту авансований у виробництво капітал повертається до своєї початкової форми.

Повний цикл обороту капіталу характеризується:

1) його тривалістю в часі;

2) зміною сумарного розміру капіталу підприємства.

Тривалість одного обороту капіталу підприємства характеризує період часу, протягом якого здійснюється повний цикл його кругообігу. На тривалість обороту капіталу впливають такі фактори:

- галузеві особливості діяльності;
- технологічна специфіка виробництва;
- рівень конкурентоспроможності підприємства (продукції);
- кон'юнктура товарного та фінансового ринків;
- амортизаційна політика підприємства;
- співвідношення у структурі активів підприємства [4].

Зміну сумарної вартості капіталу протягом одного обороту характеризують терміном “вартісний цикл капіталу” [value cycle of capital].

Рух вартісного циклу капіталу підприємства здійснюється по спіралі. У процесі цього руху підприємство може за рахунок рентабельного використання капіталу в окремі періоди нарощувати його сумарну вартість, або за рахунок збиткової господарської діяльності частково втрачати її.

Рух вартісного циклу капіталу служить важливим індикатором темпів розвитку конкретного підприємства, динаміки його ринкової вартості й конкурентної позиції.

1.2. Формування капіталу підприємства

Основні принципи формування капіталу підприємства:

1. Врахування перспектив розвитку господарської діяльності підприємства.

Процес формування обсягу і структури капіталу підпорядкований завданням, які забезпечують його господарську діяльність не тільки на початковій стадії функціонування підприємства, але і в найближчій перспективі.

2. Забезпечення відповідності обсягу капіталу, який залучається, до обсягу активів підприємства, що формуються.

Загальна потреба в капіталі для створення нового підприємства базується на його потребі в оборотних і позаоборотних активах і включає дві групи майбутніх витрат:

- передстартові витрати;
- стартовий капітал.

Передстартові витрати – це відносно невеликі суми фінансових засобів, які необхідні для розробки бізнес-плану і фінансування, що пов'язане із цим дослідженням. Дані витрати носять разовий характер, в складі загальної потреби в ньому займають незначну частину.

Стартовий капітал призначений для безпосереднього формування активів нового підприємства. Наступне нарощення капіталу розглядається як форма розширення діяльності підприємства і пов'язане з формуванням додаткових фінансових ресурсів.

Для визначення загальної потреби в капіталі з метою створення нового підприємства використовують, як правило, два основних методи:

- прямий метод розрахунку;
- непрямий метод розрахунку.

Прямий метод розрахунку загальної потреби в капіталі базується на визначенні необхідної суми активів, які дозволяють новому підприємству розпочати господарську діяльність.

Розрахунок потреби в активах для підприємства, що створюється, здійснюється в трьох варіантах:

- мінімально необхідна сума активів;
- необхідна сума активів, що забезпечує достатні розміри страхових запасів з окремих їх видів;
- максимально необхідна сума активів.

Непрямий метод розрахунку загальної потреби в капіталі базується на використанні показника «капіталомісткість продукції» та розраховується в розрізі галузей економіки шляхом ділення загальної суми капіталу, що використовується (власного і залученого), на загальний обсяг виробленої (реалізованої) продукції.

Даний метод дає лише приблизну оцінку потреби в капіталі, оскільки показник середньогалузевої капіталомісткості продукції суттєво коливається в розрізі підприємств під впливом таких факторів як розмір підприємства; прогресивність технології, яка використовується; прогресивність устаткування, що використовується; ступінь фізичного зносу устаткування; рівень використання виробничої потужності на підприємстві то інші.

Враховуючи ці фактори, розрахунок загальної потреби в капіталі для створення нового підприємства на основі показника капіталомісткості продукції здійснюється за такою формулою:

$$П_k = K_{\Pi} * OP + ПР_k, \quad (1.1)$$

де $П_k$ – загальна потреба в капіталі для створення нового підприємства;

K_{Π} – показник капіталомісткості продукції (середньогалузевий або аналоговий);

OP – запланований середньорічний обсяг виробництва продукції;

$ПР_k$ – передстартові витрати та інші одноразові витрати капіталу, які пов'язані зі створенням нового підприємства.

3. Забезпечення оптимальності структури капіталу з позицій ефективного функціонування.

Високий кінцевий результат діяльності підприємства значною мірою залежать від структури капіталу.

Структура капіталу – це співвідношення власних і позикових фінансових засобів, які використовує підприємство у процесі господарської діяльності.

Структура капіталу впливає на рівень рентабельності активів і власного капіталу, визначає систему коефіцієнтів фінансової стійкості та платоспроможності, а також формує співвідношення ступеня прибутковості та ризику в процесі розвитку підприємства.

Формування структури власного капіталу пов'язане з урахуванням особливостей частин: власного і позикового капіталу.

Власний капітал характеризується такими особливостями:

1) Простотою залучення, оскільки рішення, пов'язані зі збільшенням власного капіталу приймаються власниками і менеджерами даного підприємства.

2) Більш високою можливістю отримання прибутку в усіх сферах діяльності, оскільки при його використанні не потребується сплата позикового процента в усіх його формах.

3) Забезпеченням фінансової стійкості розвитку підприємства, його платоспроможністю в довгостроковому періоді, а також зниженням ризику банкрутства.

Власний капітал має недоліки:

1) Обмеженість обсягу залучення, а отже, і можливостей суттєвого розширення операційної та інвестиційної діяльності підприємства в періоди сприятливої кон'юнктури ринку на окремих етапах його циклу.

2) Висока вартість порівняно з альтернативними позиченими джерелами формування капіталу.

3) Не використовується можливість приросту коефіцієнта рентабельності власного капіталу за рахунок залучення позичених фінансових засобів, оскільки без такого залучення неможливо забезпечити перевищення коефіцієнта фінансової рентабельності діяльності підприємства над економічною.

Позиковий капітал має такі позитивні особливості:

1) Достатньо широкі можливості залучення, особливо за рахунок високого кредитного рейтингу підприємства, при наявності застави чи гарантії поручителя.

2) Забезпечення росту фінансового потенціалу підприємства при необхідності суттєвого розширення його активів і підвищення темпів росту обсягу його господарської діяльності.

3) Більш низькою вартістю порівняно із власним капіталом за рахунок забезпечення ефекту «податкового щита» (вилучення витрат щодо його

обслуговування з бази оподаткування, що обкладається при сплаті податку на прибуток).

4) Можливість генерувати приріст фінансової рентабельності.

Використання залученого капіталу має і недоліки:

1) Наявність небезпечних фінансових ризиків у господарській діяльності підприємства – ризик зниження фінансової стійкості і витрат платоспроможності (загроза банкрутства). Рівень цих ризиків зростає пропорційно до росту питомої ваги використання позикового капіталу.

2) Активи, які сформовані за рахунок позиченого капіталу, створюють меншу норму прибутку, тому що вона зменшується на суму позикового процента, що виплачується в усіх його формах (процент за банківський кредит, лізингової ставки, вексельний процент за товарний кредит тощо).

3) Залежність вартості позикового капіталу від коливання кон'юнктури фінансового ринку. Наприклад, за рахунок зниження середньої ставки позикового капіталу, використання на ринку отриманих кредитів (особливо на довгостроковій основі) підприємству стає не вигідним у зв'язку з наявністю більш дешевих альтернативних джерел кредитних ресурсів.

4) Складність процедури залучення, особливо у великих розмірах, тому що надання кредитних ресурсів залежить від рішень інших господарських суб'єктів (кредиторів). Гарантії страхових компаній, банків або інших господарських суб'єктів надаються, як правило, на платній основі.

4. Забезпечення мінімізації витрат щодо формування капіталу з різних джерел.

Така мінімізація здійснюється у процесі управління вартістю капіталу.

5. Забезпечення високоефективного використання капіталу в процесі господарської діяльності.

Реалізація даного принципу забезпечується шляхом максимізації показника рентабельності власного капіталу за прийнятним для підприємства рівнем фінансового ризику.

Дослідження капіталу робиться на матеріалах комунального автотранспортного підприємства. Підприємства даного типу, як правило, не використовують позикового капіталу, а функціонують виключно за рахунок власного капіталу, тому подальше дослідження формування та використання капіталу буде стосуватися лише власного капіталу [32].

Склад власного капіталу діючого підприємства.

На діючому підприємстві власний капітал може бути у таких формах:

1. Статутний фонд (статутний капітал). Він представляє початкову суму власного капіталу підприємства, інвестованого у формування активів при створенні підприємства. Його розмір визначає статут підприємства. Для підприємств окремих сфер діяльності і організаційно-правових форм (акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю) мінімальний розмір статутного фонду регулюють законодавчо.

2. Резервний фонд (резервний капітал). Він представляє собою зарезервовану частину власного капіталу підприємства, призначеного для внутрішнього страхування його господарської діяльності. Розмір цієї резервної частини капіталу визначають у засновницьких документах. Формування резервного капіталу здійснюють за рахунок прибутку підприємства.

3. Спеціальні (цільові) фінансові фонди. У їх складі виділяють: амортизаційний фонд, ремонтний фонд, фонд охорони праці, фонд спеціальних програм, фонд розвитку виробництва та ін. Порядок формування і використання цих фондів регулює статут та інші внутрішні документи підприємства.

4. Нерозподілений прибуток. Він характеризує частину прибутку підприємства, отриману в попередньому періоді і не використану на споживання власниками (акціонерами, пайовиками) і персоналом. Цю частину прибутку призначають для капіталізації, тобто для реінвестування у розвиток підприємства. За своїм економічним змістом він є однією з форм резерву власних фінансових засобів підприємства, забезпечуючи його виробничий розвиток у наступному періоді.

5. Інші форми власного капіталу. До них відносять надходження (розрахунки) за майно (при здачі його в оренду), розрахунки з учасниками (по виплаті їм доходів у формі відсотків чи дивідендів) та деякі інші, які відображають у першому розділі пасиву балансу [33].

Основні цілі формування власного капіталу.

Формування власного капіталу підприємства підпорядковане двом основним цілям:

1. Формуванню за рахунок власного капіталу необхідного обсягу необоротних активів. Суму власного капіталу підприємства, авансовану у різні види його необоротних активів (основні засоби; нематеріальні активи; незавершене будівництво; довгострокові фінансові інвестиції й ін.), характеризують терміном власний основний капітал. Суму власного основного капіталу підприємства розраховують за формулою:

$$ВК_{ос} = А_{но} - ПК_{д_но}, \quad (1.2)$$

де $ВК_{ос}$ — власний основний капітал, сформований підприємством;

$А_{но}$ — активи необоротні підприємства;

$ПК_{д_но}$ — позиковий капітал довгостроковий, що використовується для фінансування необоротних активів підприємства.

2. Формуванню за рахунок власного капіталу певного обсягу оборотних активів. Суму власного капіталу, авансовану у різні види його оборотних активів (запаси сировини, матеріалів і напівфабрикатів; обсяг незавершеного виробництва; запаси готової продукції; поточну дебіторську заборгованість; грошові активи й ін.), характеризують терміном власний оборотний капітал. Суму власного оборотного капіталу підприємства розраховують за формулою:

$$ВК_{об} = А_{о} - ПК_{д_о} - ПК_{к_о}, \quad (1.3)$$

де ВКоб — власний капітал оборотний, сформований підприємством;

Ао — активи оборотні підприємства;

ПКд_о — позиковий капітал довгостроковий, який використовують для фінансування оборотних активів підприємства;

ПКк_о — позиковий капітал короткостроковий у фінансуванні оборотних активів підприємства.

Джерела формування власного капіталу підприємства.

Управління власним капіталом пов'язане не лише із забезпеченням ефективного використання вже накопиченої його частини, але і з формуванням власних фінансових ресурсів (ВФР), що забезпечують майбутній розвиток підприємства. В процесі управління формуванням власних фінансових ресурсів їх класифікують за джерелами формування (внутрішні джерела, зовнішні джерела).

У складі внутрішніх джерел формування ВФР основне місце належить прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства, — він формує переважну частину його ВФР, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно і зростання ринкової вартості підприємства. Певну роль у складі внутрішніх джерел відіграють також амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах з високою вартістю використовуваних власних основних засобів і нематеріальних активів; проте суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування. Інші внутрішні джерела не відіграють помітної ролі у формуванні ВФР підприємства.

У складі зовнішніх джерел формування ВФР основне місце належить залученню підприємством додаткового пайового (шляхом внесків додаткових засобів учасників) або акціонерного капіталу (шляхом додаткової емісії і реалізації акцій). Для окремих підприємств одним із зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів може бути безоплатна фінансова допомога (як правило, таку допомогу надаються лише окремим державним підприємствам різного рівня). До числа інших зовнішніх джерел формування

власних фінансових ресурсів входять матеріальні і нематеріальні активи, які безкоштовно передають підприємству, їх включають до складу його балансу.

Етапи управління формуванням власних фінансових ресурсів.

Збільшення власного капіталу підприємства пов'язано в першу чергу з управлінням формуванням його ВФР. Основним завданням цього управління є забезпечення необхідного рівня самофінансування розвитку господарської діяльності підприємства в майбутньому періоді. Управління формуванням власних фінансових ресурсів підприємства здійснюють за такими основними етапами:

Етап 1. Аналіз формування ВФР підприємства в попередньому періоді. Метою такого аналізу є виявлення потенціалу формування власних фінансових ресурсів і його відповідності темпам розвитку підприємства.

Етап 2. Визначення загальної потреби у ВФР. Цю потребу визначають за формулою:

$$S_{\text{ВФР}}^{\text{заг}} = S_{\text{К}}^{\text{заг}} * Y_{\text{ВК}} / 100 - \text{ВК}_0 + \text{П}_{\text{спож}}, \quad (1.4)$$

де $S_{\text{ВФР}}^{\text{заг}}$ — сума потрібних власних фінансових ресурсів підприємства в планованому періоді;

$S_{\text{К}}^{\text{заг}}$ — сума потрібного капіталу (власного і залученого) на кінець планового періоду;

$Y_{\text{ВК}}$ — планована питома вага власного капіталу в загальній його сумі;

ВК_0 — сума власного капіталу на початок планового періоду;

$\text{П}_{\text{спож}}$ — сума прибутку, яку планують спрямувати на споживання в плановому періоді.

Розрахована загальна потреба охоплює необхідну суму власних фінансових ресурсів, які формують за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх джерел.

Етап 3. Оцінка вартості залучення власного капіталу з різних джерел. Таку оцінку проводять в розрізі основних елементів власного капіталу, який формують

за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел. Результати такої оцінки служать основою розробки управлінських рішень стосовно вибору альтернативних джерел формування ВФР, які забезпечують приріст власного капіталу підприємства.

Етап 4. Забезпечення максимального обсягу залучення ВФР за рахунок внутрішніх джерел. До того, як використовувати зовнішні джерела формування ВФР, потрібно реалізувати всі можливості їх формування за рахунок внутрішніх джерел. Оскільки основними внутрішніми джерелами формування ВФР підприємства є сума чистого прибутку і амортизаційних відрахувань, то в першу чергу слід передбачити можливості їх зростання за рахунок різних резервів. При знаходженні резервів зростання ВФР за рахунок внутрішніх джерел слід використовувати максимізацію сукупної їх суми, тобто такий критерій:

$$\text{ЧП} + \text{АВ} = S_{\text{ВФР}}^{\text{внутр}} \rightarrow \max, \quad (1.5)$$

де ЧП — планована сума чистого прибутку підприємства;

АВ — планована сума амортизаційних відрахувань;

$S_{\text{ВФР}}^{\text{внутр}}$ — сума власних фінансових ресурсів, які формують за рахунок цих внутрішніх джерел.

Етап 5. Забезпечення необхідного обсягу залучення ВФР із зовнішніх джерел. Обсяг залучення ВФР із зовнішніх джерел має забезпечити ту їх частину, яку не вдалося сформувати за рахунок внутрішніх джерел. Потребу у ВФР із зовнішніх джерел розраховують за формулою:

$$S_{\text{ВФР}}^{\text{зов}} = S_{\text{ВФР}}^{\text{заг}} - S_{\text{ВФР}}^{\text{внутр}}, \quad (1.6)$$

$S_{\text{ВФР}}^{\text{зов}}$ — сума потрібних власних фінансових ресурсів з зовнішніх джерел;

$S_{\text{ВФР}}^{\text{заг}}$ — загальна потреба у власних фінансових ресурсах підприємства в плановому періоді;

$S_{ВФР}^{внутр}$ — сума власних фінансових ресурсів, яку планують залучити за рахунок внутрішніх джерел.

Забезпечення задоволення потреби у ВФР за рахунок зовнішніх джерел планують за рахунок залучення додаткового пайового капіталу (власників або інших інвесторів), додаткової емісії акцій тощо.

Етап 6. Оптимізація співвідношення внутрішніх і зовнішніх джерел формування ВФР. Процес цієї оптимізації ґрунтується на таких критеріях:

а) забезпечення мінімальної середньозваженої вартості залучення ВФР. Перевагу надають можливостям формування ВФР з внутрішніх джерел. Щодо зовнішніх, то якщо вартість залучення ВФР з цих джерел істотно перевищує вартість залучення позикових засобів, то від такого формування власних ресурсів слід відмовитися;

б) забезпечення збереження управління підприємством початковими його засновниками. Справа в тім, що ріст додаткового пайового або акціонерного капіталу за рахунок сторонніх інвесторів може привести до втрати такого управління.

Ефективність і основні завдання формування власних фінансових ресурсів.

Ефективність розробленої політики формування ВФР оцінюють за допомогою коефіцієнта самофінансування розвитку підприємства в майбутньому періоді. Його рівень повинен відповідати поставленій меті. Його розраховують за формулою:

$$k_{сф} = S_{ВФР} / (\Delta A + C_{ВФР}), \quad (1.7)$$

де $k_{сф}$ — коефіцієнт самофінансування майбутнього розвитку підприємства;

$S_{ВФР}$ — планований обсяг формування власних фінансових ресурсів;

ΔA — планований приріст активів підприємства;

$C_{ВФР}$ — планований обсяг витрачання власних фінансових ресурсів підприємства на цілі споживання.

Успішне формування власних фінансових ресурсів пов'язано з вирішенням наступних основних завдань:

- забезпечення максимізації формування прибутку підприємства з врахуванням допустимого рівня фінансового ризику;
- формування ефективної політики розподілу прибутку (дивідендної політики) підприємства;
- формуванні на підприємстві ефективної амортизаційної політики;
- здійснення додаткової емісії акцій або залучення додаткового пайового капіталу [25].

Розглянемо основні особливості і механізми управління формуванням власних фінансових ресурсів підприємства в розрізі поставлених завдань.

1.3. Використанням капіталу підприємства

1. Зміст операційної діяльності і склад операційного капіталу підприємства.

Операційна діяльність — це основний вид діяльності підприємства, з метою здійснення якої воно створене.

Основу операційної діяльності більшості підприємств складає виробничо-комерційна і торгівельна діяльність. Окрім операційної підприємство займається ще інвестиційною і фінансовою діяльністю.

Операційна діяльність підприємства характеризується наступними основними особливостями:

1) Вона є головним компонентом усієї господарської діяльності підприємства, основною метою його функціонування.

2) Операційна діяльність носить пріоритетний характер по відношенню до інвестиційної, фінансової та інших видів діяльності підприємства.

3) Інтенсивність розвитку операційної діяльності є основним параметром, що характеризує поступальний економічний розвиток підприємства по окремих стадіях його життєвого циклу.

4) Господарські операції, що входять до складу операційної діяльності підприємства, носять найрегулярніший характер.

5) Операційна діяльність підприємства орієнтована в основному на товарний ринок, тоді як формування необхідного до використання капіталу здійснюється переважно на фінансовому ринку.

6) Здійснення операційної діяльності пов'язане з капіталом вже інвестованим в неї. Інвестований в цю діяльність капітал набуває форми операційних активів підприємства. Від складу цих активів, їх збалансованості, потенційної продуктивності, швидкості обороту і інших характеристик значною мірою залежить здатність підприємства генерувати форми ефекту використання капіталу, в першу чергу, операційний прибуток.

Тому одним з найважливіших чинників забезпечення високого рівня ефективності використання капіталу, задіяного в операційній діяльності підприємства, є ефективне управління його операційними активами.

7) У процесі операційної діяльності споживається значний обсяг живої праці, на відміну від інвестиційної і фінансової діяльності, де витрати цієї праці неістотні. Це створює широкі можливості використання взаємозамінюваності таких виробничих чинників, як капітал і праця в операційному процесі підприємства.

8) Операційній діяльності властиві, разом із загальними, і специфічні види ризиків, що об'єднуються поняттям комерційний ризик. Тому рівень операційного прибутку, що генерується використовуваним капіталом при різних альтернативних варіантах його використання, повинен обов'язково співвідноситися з рівнем комерційного ризику.

Розглянуті особливості здійснення операційної діяльності підприємства потрібно обов'язково враховувати при управлінні використанням капіталу в операційному процесі [30].

Склад операційного капіталу підприємства. Капітал, використовуваний в операційній діяльності підприємства, поділяють на два основні види — операційний основний капітал і оборотний капітал.

Такий склад операційного капіталу обумовлено характером формованих ним активів, які залежно від особливостей участі в операційному процесі поділяють на необоротні операційні активи і оборотні активи підприємства.

Враховуючи, що процес використання капіталу і активів в операційній діяльності підприємства носить паралельний і взаємообумовлений характер, розглянемо склад видів операційних активів, що формуються за рахунок основного і оборотного капіталу.

Склад основних видів і елементів операційних активів, що формуються за рахунок капіталу, використовуюваного в операційній діяльності підприємства відображено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Склад основних видів і елементів операційних активів

Види операційного капіталу підприємства	Активи формовані за рахунок операційного капіталу підприємства	
	Група операційних активів	Основні види операційних активів
Основний капітал	Необоротні операційні активи	1. Виробничі основні засоби
		2. Нематеріальні активи, обслуговуючі операційний процес
Оборотний капітал	Оборотні операційні активи	1. Запаси товарно-матеріальних цінностей
		2. Поточна дебіторська заборгованість
		3. Грошові активи
		4. Інші види оборотних операційних активів

У складі необоротних операційних активів, що формуються за рахунок основного капіталу, виділяють:

1) Виробничі основні засоби.

До них відносяться ті, що належать підприємству засоби праці, використовувані в операційному процесі більш за один рік, мінімальна вартість яких встановлена законодавством. Вони функціонують у формі виробничих будівель, приміщень, машин, механізмів, устаткування і деяких інших видів

активів, визначуваних галузевою специфікою операційної діяльності підприємства.

2) Нематеріальні активи, обслуговуючі операційний процес.

До них відносять придбані підприємством права користування товарними знаками, зразками промислової продукції, патентами, ліцензіями, „ноу-хау" і іншими аналогічними майновими правами, що забезпечують технологію здійснення операційного процесу.

У складі оборотних активів, що формуються за рахунок оборотного капіталу, виділяють:

1) Запаси товарно-матеріальних цінностей (матеріальні оборотні операційні активи).

2) Поточна дебіторська заборгованість (розрахунки з дебіторами).

3) Грошові активи.

4) Інші види оборотних активів.

2. Етапи процесу управління використанням капіталу в операційній діяльності підприємства.

Це управління здійснюють послідовно за такими основними етапами:

1) Аналіз використання капіталу в операційному процесі в попередньому періоді;

2) Визначення майбутньої потреби в операційному капіталі підприємства;

3) Оптимізація складу використовуваного операційного капіталу в розрізі його видів;

4) Визначення цільових показників ефективності використання операційного капіталу;

5) Забезпечення максимального залучення до операційного процесу всього наявного потенціалу операційного капіталу;

6) Забезпечення умов прискорення обігу капіталу, використовуваного в операційному процесі;

7) Забезпечення мінімізації втрат вартості операційного капіталу в процесі його використання;

8) Вибір форм облікової політики по віддзеркаленню вартості операційного капіталу.

Для оцінки результатів оптимізації співвідношення основного і оборотного операційного капіталу використовуються показник — коефіцієнт маневрування операційного капіталу, який розраховують як відношення суми використовованого оборотного операційного капіталу підприємства до загального обсягу використання капіталу в операційному процесі підприємства.

Щодо визначення цільових показників ефективності використання операційного капіталу, то основу формування таких показників складає цільова сума операційного прибутку підприємства в плановому періоді, зіставлена з окремими видами операційного капіталу і його середньою сумою в цілому.

Прискорення обігу капіталу на розмір прибутку визначається тим, що підвищення швидкості обігу капіталу приводить до пропорційного зростання (за інших рівних умов) суми операційного прибутку, що генерується цим капіталом:

Сума операційної прибутку/Сума операційного капіталу = Коефіцієнт рентабельності реалізації продукції * Коефіцієнт оборотності операційного капіталу.

Прискорення обігу операційного капіталу веде до скорочення потреби в ньому, що дозволяє підвищити ефективність його використання за інших рівних умов.

Розроблену на підприємстві загальну політику управління операційним капіталом конкретизують потім в розрізі основного і оборотного його видів [37].

3. Ціль і послідовність управління використанням основного капіталу.

Процес управління використанням операційного основного капіталу будується з врахуванням особливостей його обороту. Спочатку авансований у необоротні активи основний капітал у міру подальшого обороту в операційному процесі підприємства функціонує в двох основних формах:

– у формі реальних функціонуючих необоротних операційних активів (основних засобів і нематеріальних активів), відображених за залишковою вартістю;

– у формі накопиченої суми амортизації (зносу) використовуваних в операційному процесі необоротних активів.

З врахуванням перерахованих форм використання операційного основного капіталу формується і система цілей його використання:

- 1) Забезпечення високої віддачі від використання необоротних активів;
- 2) Забезпечення своєчасного і ефективного оновлення необоротних активів.

Розглянута система цілей складає основу спрямованості всього процесу управління використанням операційного основного капіталу підприємства, яке здійснюється за такими основними етапами:

Етап 1. Оцінка обсягу використання операційного основного капіталу підприємства в різних його формах. У процесі такої оцінки використовують такі основні показники:

– Коефіцієнт зносу основних засобів. Його розраховують як відношення суми зносу основних засобів підприємства на певну дату до початкової вартості основних засобів підприємства на певну дату.

– Коефіцієнт придатності основних засобів. Його розраховують як відношення залишкової вартості основних засобів підприємства на певну дату до початкової вартості основних засобів підприємства на певну дату.

– Коефіцієнт амортизації нематеріальних активів. Його розраховують як відношення суми амортизації нематеріальних активів підприємства на певну дату до початкової вартості нематеріальних активів підприємства на певну дату.

– Коефіцієнт придатності нематеріальних активів. Його розраховують як відношення залишкової вартості нематеріальних активів підприємства на певну дату до їх початкової вартості.

– Зведений коефіцієнт придатності операційних необоротних активів. Його розраховують як відношення суми всіх використовуваних підприємством операційних необоротних активів за залишковою вартістю на певну дату до суми всіх використовуваних підприємством операційних необоротних активів за початковою вартістю на певну дату.

Результати проведеної оцінки дозволяють встановити реальний склад використовуюваного операційного основного капіталу по формах його функціонування і охарактеризувати використовувані необоротні активи підприємства за їх зношенням (амортизацією).

Етап 2. Аналіз використання операційного основного капіталу в попередньому періоді.

Цей аналіз проводять з метою вивчення динаміки загального його обсягу і складу в розрізі форм функціонування і видів необоротних активів, ефективності використання і інтенсивності оновлення цих активів.

Етап 3. Оптимізація обсягу і складу операційного основного капіталу.

Таку оптимізацію здійснюють з врахуванням виявлених у процесі аналізу можливих резервів підвищення виробничого використання операційних необоротних активів у майбутньому періоді. До основних з таких резервів відносять: підвищення продуктивного використання операційних необоротних 92 активів учасі (за рахунок приросту коефіцієнтів змінності і безперервності їх роботи) і підвищення продуктивного використання операційних необоротних активів за потужністю (за рахунок зростання продуктивності окремих їх видів у межах передбаченої технічної потужності). У процесі оптимізації загального обсягу операційних необоротних активів з їх складу виключають ті їх види, які не беруть участі у виробничому процесі з різних причин.

Принципова формула для визначення необхідного загального обсягу операційних необоротних активів (операційного основного капіталу) підприємства в майбутньому періоді має наступний вигляд:

$$ОНА = (ОНА_k - ОНА_{кп}) \times (1 + \Delta KBч) \times (1 + \Delta KBпот) \times (1 + \Delta Q), \quad (1.8)$$

де ОНА – загальна потреба підприємства в операційних необоротних активах у майбутньому періоді;

ОНА_к – операційні необоротні активи (їх вартість) на кінець звітного періоду;

ОНАкп – операційні необоротні активи підприємства, що безпосередньо не беруть участі у виробничому процесі, на кінець звітного періоду;

$\Delta Kч$ – планований приріст коефіцієнта використання операційних необоротних активів у часі;

$\Delta KVпот$ – планований приріст коефіцієнта використання операційних необоротних активів за потужністю;

ΔQ – планований темп приросту обсягу реалізації продукції, виражений десятковим дробом.

За вказаною формулою можна розрахувати також необхідний обсяг операційних необоротних активів у розрізі окремих їх видів і елементів, що дозволяє оптимізувати їх вартісний склад в рамках загальної потреби.

При визначенні на основі викладеної формули потрібного обсягу операційного основного капіталу враховується передбачуваний обсяг його функціонування у формі накопиченої амортизації (зносу).

Етап 4. Забезпечення високої віддачі (ефекту) використання необоротних активів, сформованих за рахунок операційного капіталу.

Таке забезпечення полягає в розробці системи заходів, направлених на підвищення коефіцієнтів рентабельності і виробничої віддачі операційних необоротних активів.

Зростання ефективності використання операційних необоротних активів дозволяє скоротити потребу в них (за рахунок механізму підвищення коефіцієнтів їх використання в часі і за потужністю), оскільки між цими двома показниками існує зворотна залежність. Отже, заходи щодо забезпечення підвищення ефективності використання операційних необоротних активів можна розглядати як заходи щодо скорочення потреби в обсязі їх фінансування і підвищення темпів економічного розвитку підприємства за рахунок раціональнішого використання власних фінансових ресурсів.

Етап 5. Забезпечення своєчасного оновлення необоротних активів, що формуються за рахунок операційного капіталу підприємства.

З цією метою на підприємстві визначають необхідний рівень інтенсивності оновлення окремих груп операційних необоротних активів; розраховуються загальний обсяг активів, що підлягають оновленню в майбутньому періоді; встановлюють основні форми і вартість оновлення різних груп активів.

4. Управління оновленням складу необоротних активів, які формують за рахунок операційного капіталу.

Послідовність розробки і прийняття управлінських рішень для забезпечення відновлення операційних необоротних активів підприємства характеризується такими основними етапами:

Етап 1. Формування необхідного рівня інтенсивності оновлення окремих груп операційних необоротних активів підприємства.

Інтенсивність оновлення операційних необоротних активів визначається двома основними чинниками — їх фізичним і моральним зносом.

З врахуванням вибраного методу амортизації підприємство формує систему норм амортизації окремих груп операційних необоротних активів, що характеризують необхідний рівень інтенсивності їх оновлення.

Етап 2. Визначення необхідного обсягу оновлення операційних необоротних активів у майбутньому періоді.

Оновлення операційних необоротних активів підприємства може здійснюватися на простій або розширеній основі, відображаючи процес простого або розширеного їх відтворення.

Просте відтворення операційних необоротних активів здійснюють у міру фізичного і морального їх зносу в межах суми накопиченої амортизації (засобів амортизаційного фонду). Необхідний обсяг оновлення операційних необоротних активів у процесі простого їх відтворення визначають за формулою:

$$\text{ОНА}_{\text{прос}} = \text{ОНА}_{\text{ф}} + \text{ОНА}_{\text{м}}, \quad (1.9)$$

де $\text{ОНА}_{\text{прос}}$ – необхідний обсяг відновлення операційних необоротних активів підприємства у процесі простого їх відтворення;

ОНАф –операційні необоротні активи (за первісною або відновною вартістю), що вибувають у зв'язку з фізичним їх зносом;

ОНАм –операційні необоротні активи (за первісною або відновною вартістю), що вибувають у зв'язку з моральним їх зносом.

Розширене відтворення операційних необоротних активів здійснюється з урахуванням необхідності формування нових їх видів не тільки за рахунок амортизаційного фонду, але і за рахунок інших фінансових джерел (прибутку, довгострокових фінансових кредитів тощо). Необхідний обсяг відновлення операційних необоротних активів у процесі розширеного їх відтворення визначають за такою формулою:

$$\text{ОНА}_{\text{розш.}} = \text{ОНА}_{\text{пл}} - \text{ОНА}_{\text{ф}_k_{\text{зв}}} + \text{ОНА}_{\text{ф}_{\text{виб}}_{\text{пл}}} + \text{ОНА}_{\text{м}_{\text{виб}}_{\text{пл}}}, \quad (1.10)$$

де $\text{ОНА}_{\text{розш.}}$ – необхідний обсяг відновлення операційних необоротних активів підприємства у процесі розширеного їх відтворення;

$\text{ОНА}_{\text{пл}}$ – загальна потреба підприємства в операційних необоротних активах у майбутньому періоді;

$\text{ОНА}_{\text{ф}_k_{\text{зв}}}$ – фактична наявність операційних необоротних активів підприємства на кінець звітного (початок наступного) періоду;

$\text{ОНА}_{\text{ф}_{\text{виб}}_{\text{пл}}}$ – операційні необоротні активи, що вибувають у наступному періоді у зв'язку з фізичним їх зносом;

$\text{ОНА}_{\text{м}_{\text{виб}}_{\text{пл}}}$ – вартість операційних необоротних активів, що вибувають у наступному періоді у зв'язку з моральним їх зносом.

За розглянутими розрахунковими алгоритмами необхідний обсяг оновлення операційних необоротних активів може бути визначений не лише в цілому по підприємству, але і в розрізі окремих їх груп.

Етап 3. Вибір найбільш ефективних форм оновлення окремих груп операційних необоротних активів.

Конкретні форми оновлення окремих груп операційних активів визначаються з врахуванням характеру наміченого їх відтворення.

– оновлення операційних необоротних активів у процесі простого їх відтворення може здійснюватися в наступних основних формах:

– поточного ремонту. Він є процесом часткового відновлення функціональних властивостей і вартості основних засобів у процесі їх оновлення;

– капітального ремонту. Він є процесом повного (або досить високої частини) відновлення основних засобів і часткової заміни окремих їх елементів.

На суму проведеного капітального ремонту зменшується знос основних засобів і тим самим збільшується їх залишкова вартість;

– придбання нових видів операційних необоротних активів з метою заміни використовуваних аналогів в межах сум накопиченої амортизації (для нематеріальних активів це основна форма простого їх відтворення).

– оновлення операційних необоротних активів у процесі розширеного їх відтворення може здійснюватися у формі їх реконструкції, модернізації і інших.

Вибір конкретних форм оновлення окремих груп операційних необоротних активів здійснюють за критерієм їх ефективності.

Етап 4. Визначення вартості оновлення окремих груп операційних необоротних активів в розрізі різних його форм.

Методи визначення вартості оновлення операційних необоротних активів диференціюються в розрізі окремих форм цього оновлення.

– вартість оновлення операційних необоротних активів, здійснюваного шляхом поточного або капітального їх ремонту, визначають на основі розробки планового бюджету (кошторису витрат) їх проведення. При підрядному способі здійснення ремонтних робіт основу розробки планового його бюджету складають тарифи на послуги підрядчика, а при господарському способі — витрати підприємства калькують за окремими їх елементами.

– вартість оновлення операційних необоротних активів шляхом придбання нових їх аналогів включає як ринкову вартість відповідних видів активів, так і витрати по їх доставці і установці.

– Вартість оновлення операційних необоротних активів в процесі розширеного їх відтворення визначають у процесі розробки бізнес-плану реального інвестиційного проекту.

Підсумкові результати розглянутих вище управлінських рішень дозволяють сформулювати загальну потребу в оновленні операційних необоротних активів підприємства в розрізі окремих їх видів і різних форм майбутнього оновлення.

Фінансування відновлення операційних необоротних активів зводиться до двох варіантів. Перший ґрунтується на тому, що весь обсяг відновлення даних активів фінансується за рахунок власного капіталу. Другий базується на змішаному фінансуванні відновлення операційних необоротних активів за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу.

Вибір відповідного варіанта фінансування відновлення операційних необоротних активів по підприємству в цілому здійснюється з урахуванням таких основних факторів:

– достатності власних фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку підприємства в майбутньому періоді;

– вартості довгострокового фінансового кредиту порівняно з рівнем прибутку, що генерується відновленими видами операційних необоротних активів;

– досягнутого співвідношення використання власного і позикового капіталу, що визначає рівень фінансової стійкості підприємства;

– доступності довгострокового фінансового кредиту для підприємства.

Одним з найбільш складних завдань у процесі фінансування відновлення окремих видів операційних необоротних активів є вибір альтернативного варіанта – придбання цих активів у власність або їх оренда. У сучасних умовах орендні (лізингові) операції можуть здійснюватися підприємством у формі оперативного фінансового, поворотного й інших форм лізингу (оренди) необоротних активів.

5. Послідовність процесу управління використанням оборотного капіталу.

Управління оборотним капіталом підприємства здійснюють за такими основними етапами:

- 1) Аналіз оборотного капіталу підприємства в попередньому періоді;
- 2) Вибір політики формування оборотного капіталу підприємства;
- 3) Оптимізація обсягу оборотного капіталу;
- 4) Оптимізація співвідношення постійної і змінної частин оборотного капіталу;
- 5) Забезпечення необхідної ліквідності активів, сформованих за рахунок оборотного капіталу;
- 6) Забезпечення необхідної рентабельності оборотного капіталу;
6. Управління використанням оборотного капіталу, авансованого в запаси товарно-матеріальних цінностей.

Ефективне управління запасами дозволяє понизити тривалість виробничого і всього операційного циклу, зменшити поточні витрати на їх зберігання, вивільнити з поточного господарського обороту частину оборотного капіталу, реінвестуючи його в інші активи.

Управління запасами охоплює ряд послідовно виконуваних етапів робіт, основними з яких є:

- 1) Аналіз запасів товарно-матеріальних цінностей в попередньому періоді;
- 2) Визначення цілей формування запасів;
- 3) Оптимізація розміру основних груп поточних запасів;
- 4) Оптимізація загальної суми запасів товарно-матеріальних цінностей, що включаються до складу оборотних активів;
- 5) Забезпечення високої оборотності і ефективних форм руху запасів;
- 6) Обґрунтування облікової політики запасів;
- 7) Побудова ефективних систем контролю за рухом запасів на підприємстві.

У процесі управління запасами мають бути заздалегідь передбачені заходи по прискоренню залучення їх в безпосередній операційний процес (виробництво або реалізацію). Це забезпечує вивільнення частини фінансових ресурсів, а також зниження розміру втрат товарно-матеріальних цінностей у процесі їх зберігання.

7. Управління використанням оборотного капіталу, авансованого в поточну дебіторську заборгованість.

Політика підприємства по відношенню до покупців продукції здійснюється за такими основними етапами:

- 1) Аналіз поточної дебіторської заборгованості підприємства в попередньому періоді;
- 2) Вибір типу кредитної політики підприємства по відношенню до покупців продукції;
- 3) Визначення можливої суми оборотного капіталу, що направляється в дебіторську заборгованість по товарному (комерційному) і споживчому кредиту;
- 4) Формування системи кредитних умов;
- 5) Формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту;
- 6) Формування процедури інкасації поточної дебіторської заборгованості;
- 7) Забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування поточної дебіторської заборгованості;
- 8) Побудова ефективних систем контролю за рухом і своєчасною інкасацією поточної дебіторської заборгованості [29].

8. Управління вільними грошовими засобами в складі оборотного капіталу.

З врахуванням ролі грошових активів в забезпеченні платоспроможності підприємства організують процес управління ними. Основні етапи цього процесу:

- 1) Аналіз грошових активів підприємства в попередньому періоді;
- 2) Оптимізація середнього залишку грошових активів підприємства;
- 3) Диференціація середнього залишку грошових активів в розрізі національної і іноземної валюти;
- 4) Вибір ефективних форм регулювання середнього залишку грошових активів;
- 5) Забезпечення рентабельного використання тимчасове вільного залишку грошових активів;
- 6) Побудова ефективних систем контролю за грошовими активами підприємства.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО–ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНКЦІОНУВАННЯ «ПОЛТАВСЬКОГО КОМУНАЛЬНОГО АВТОТРАНСПОРТНОГО ПІДПРИЄМСТВА 1628»

2.1. Стан та перспективи розвитку комунальної галузі

Забезпечення соціально-економічного розвитку будь-якого міста, району в значній мірі залежить від можливостей і потенціалу комунальних підприємств, адже вони є основою комфортного та безпечного життя мешканців місцевої територіальної громади. Сьогодні, на жаль, рівень розвитку даної галузі не повністю задовольняє потреби населення та підприємств. Проблеми, які існують у комунальному господарстві, стосуються кожного мешканця України; вони обумовлені недосконалістю в управлінні комунальними підприємствами, низькою якістю надання комунальних послуг, неефективністю їх діяльності, недостатнім фінансовим забезпеченням та багатьма іншими чинниками, що істотно впливає на рівень якості життя населення країни та її регіонів.

За період з 2014 – 2019 рр. кількість комунальних підприємств збільшилась в цілому по Україні на 330 одиниць, або на 3% та по Полтавській області на 81 од., або на 12%. Однією з причин цього є те, що в умовах реформування галузі охорони здоров'я до складу комунальних некомерційних підприємств стали відносити бюджетні установи охорони здоров'я. У Полтавській області всі бюджетні установи змінили свій статус на комунальні некомерційні підприємства. Також це пояснюється тим, що часто комунальні підприємства створюються не зовсім за потребою, виходячи із політичних або інших інтересів, та у тих сферах, де могли б діяти й приватні підприємства.

Велика кількість комунальних підприємств та відсутність дієвого контролю з боку держави перешкоджають ефективному моніторингу їхньої діяльності.

Низький рівень прозорості створює передумови зловживання керівниками їх службовим становищем. Незважаючи на велику кількість комунальних підприємств, діяльність багатьох із них не оприлюднюється в офіційній звітності. В умовах діджиталізації недостатнє оприлюднення даних деякими комунальними підприємствами впливає на загальну прозорість їх фінансово-господарської діяльності і в цілому місцевих фінансів.

Аналіз фінансових результатів господарської діяльності підприємств галузі протягом 2014 – 2018 рр. свідчить про її збитковість. Зокрема, у 2018 році обсяг збитків комунальних підприємств у 8 разів перевищив обсяг їх прибутків. Понад третина підприємств комунальної власності є збитковими. Отже, скорочення прибутковості послуг, підвищення обсягів дебіторської та кредиторської заборгованості як наслідок зростання заборгованості населення за житлово-комунальні послуги. Упродовж 2014 – 2018 років через збільшення заборгованості та витрат прибутковість підприємств знизилася на 37%.

Оскільки для більшості комунальних комерційних підприємств характерна збитковість, тому фінансове забезпечення діяльності відбувається у знанчій мірі за рахунок державної фінансової допомоги, зокрема, за рахунок фінансування з місцевих бюджетів. Саме незадовільний фінансовий стан комунальних підприємств є типовим виправданням додаткового фінансування з місцевих бюджетів. Існування за рахунок отримання ними бюджетної допомоги може створювати конкуренцію, а також нести в собі корупційні ризики.

Зважаючи на значний рівень зношеності основних фондів (80%), недофінансування галузі може призвести до виникнення небезпечних та аварійних ситуацій, підвищення соціальної напруги в суспільстві, погіршення екологічної ситуації у містах. Оскільки основні фонди в секторі комунального господарства є дуже зношені, то вони потребують оновлення та амортизації, яке може здійснюватися за рахунок таких джерел фінансового забезпечення, як кошти бюджету, а також грантової підтримки, вітчизняних і міжнародних кредитів, лізингу тощо.

Отже, на даний момент у комунальному секторі накопичено багато проблем, які ставлять під загрозу можливість його сталого функціонування. До них належать: збитковість підприємств; нестача прозорості в їхній діяльності; відсутність системних перетворень у цій сфері; незадовільний фінансовий стан підприємств, зношеність основних фондів; небажання з боку місцевої влади ефективно використовувати їх фінансові ресурси; недофінансування галузі; наявність корупційних ризиків та багато інших. Наявність цих проблем не дозволяє досягти бажаного результату щодо створення фінансово спроможних та ефективно працюючих у ринкових умовах комунальних підприємств, які б надавали споживачам послуги необхідного рівня і якості.

2.2. Організаційно-правові основи функціонування підприємства

Полтавське комунальне автотранспортне підприємство 1628 (далі – «Підприємство») є комунальним унітарним комерційним підприємством.

Підприємство було створено на підставі наказу Міністерства комунального господарства УРСР № 50 від 12 лютого 1964 року як Спеціалізоване комунальне господарство. На підставі наказу Міністерства комунального господарства УРСР № 325 від 26 листопада 1982 року і наказу Полтавського обласного управління комунального господарства № 27 від 09 лютого 1983 року Спеціалізоване комунальне господарство перейменовано у Полтавське комунальне автотранспортне підприємство 1628.

Засновником та Власником Підприємства є територіальна громада міста Полтави в особі Полтавської міської ради (код ЄДРПОУ 24388285, адреса місцезнаходження: 36000, Україна, Полтавська обл., м. Полтава, вул. Соборності, 36), що надалі за текстом буде іменуватися «Власник».

Підприємство підпорядковано Управлінню житлово-комунального господарства виконавчого комітету Полтавської міської ради (код ЄДРПОУ 03365854; адреса місцезнаходження: 36020, Україна, Полтавська обл., м. Полтава, вул. Стрітенська, 19), що надалі за текстом буде іменуватися «Орган управління».

Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, що знаходиться у господарському віданні Підприємства і відображається у самостійному балансі. Підприємство також має рахунки в банківських та інших фінансових установах, круглу печатку, кутовий та інші штампи зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.

Підприємство від свого імені виступає у господарських, цивільних та адміністративних правовідносинах з юридичними та фізичними особами, набуває майнових прав та несе обов'язки, виступає позивачем та відповідачем у всіх судах, несе відповідальність за результати своєї господарської діяльності.

Підприємство не має у своєму складі інших юридичних осіб.

Підприємство має повне найменування: ПОЛТАВСЬКЕ КОМУНАЛЬНЕ АВТОТРАНСПОРТНЕ ПІДПРИЄМСТВО 1628;

Підприємство має скорочене найменування: Полтавське КАТП -1628.

Місцезнаходження Підприємства: 36008, Україна, Полтавська область, місто Полтава, вулиця Кагамлика, 84.

Підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями Власника та Управління житлово-комунального господарства виконавчого комітету Полтавської міської ради.

Підприємство створене з метою здійснення виробничої та господарської діяльності, направленої на задоволення потреб територіальної громади м. Полтави, інших населених пунктів України у послугах зазначених у п. 2.2 цього Статуту, інших послугах, які не заборонені чинним законодавством України та з метою отримання прибутку за її результатами.

Предметом господарської діяльності Підприємства для реалізації зазначеної мети є:

- 1) Господарська діяльність у сфері поводження з побутовими відходами;
- 2) Господарська діяльність у сфері поводження з промисловими відходами;
- 3) Господарська діяльність у сфері поводження з небезпечними відходами;
- 4) Господарська діяльність по утриманню елементів благоустрою;

5) Інші види господарської діяльності.

Перелік видів діяльності, що є предметом діяльності Підприємства, не є вичерпним. Підприємство має право здійснювати й інші види діяльності, які прямо не заборонені чинним законодавством.

Види діяльності, які потребують ліцензування, сертифікації або інших спеціальних дозволів, здійснюються Підприємством за умови одержання відповідних ліцензій, сертифікатів та інших, передбачених законодавством дозволів.

Тепер необхідно визначити, які види економічної діяльності проведе «Полтавське КАТП – 1628» та визначити обсяг їх реалізації. Для його ми скористаємося формою звітності Ф1-«Підприємництво» за 2018, 2019, 2020 рр. Результати будуть подані у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Аналіз обсягу реалізованої продукції, робіт, послуг за видами економічної діяльності «Полтавське КАТП – 1628» за 2018, 2019, 2020 рр.

Види економічної діяльності	Обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг						Відхилення			
	2018-ий рік		2019-ий рік		2020-ий рік		2020-ий до 2018-го		2020-ий до 2019-го	
	тис. грн.	пит ома вага , %	тис. грн.	пит ома вага , %	тис. грн.	пит ома вага , %	у сумі	у стр-рі	у сумі	у стр-рі
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
38.11 Збирання безпечних відходів	42321,3	96,47	46176,9	92,6	50582,4	94,44	+8261,1	-2,03	+4405,5	+1,84
38.21 Оброблення та видалення безпечних відходів	1160,8	2,65	2502,8	5,02	2073,8	3,87	+913	+1,22	-429	-1,15
37.00 Каналізація, відведення й очищення стічних вод	386,9	0,88	1188,3	2,38	906,8	1,69	+519,9	+0,81	-281,5	-0,69
Усього:	43869	100	49868	100	53563	100	+9694	-	+3695	-

Проаналізувавши показники досліджуваного підприємства за останні 3 роки по видам економічної діяльності можна зробити наступні висновки. Надання таких послуг як збирання побутових відходів поступового та стабільно зростало у обсязі з 42321,3 тис. грн. у 2018 році до 50582,4 тис. грн. у 2020 році, але у структурі спочатку знизилося на 2,03% і склало 92,6% за 2019 рік порівняно з 2018 роком (96,47%), а потім зросло на 1,84% за 2020 рік (94,44%). Оброблення та видалення небезпечних відходів зросло з 1160,8 тис. грн. (2,65%) у 2018 році до 2502,8 тис. грн. (5,02%) у 2019 році, а потім впало у 2020 році до 2073,8 тис. грн. (3,87%). Подібна ситуація спостерігається і з відведенням та очищенням стічних вод. Спочатку було збільшення з 386,9 тис. грн. (0,88%) у 2018 році до 1188,3 тис. грн. (2,38%) у 2019, а потім зменшення до 906,8 тис. грн. (1,69%) у 2020 році. Гріфічно дані зміни обсягу та структури будуть подані на рисунках 2.1. та 2.2.

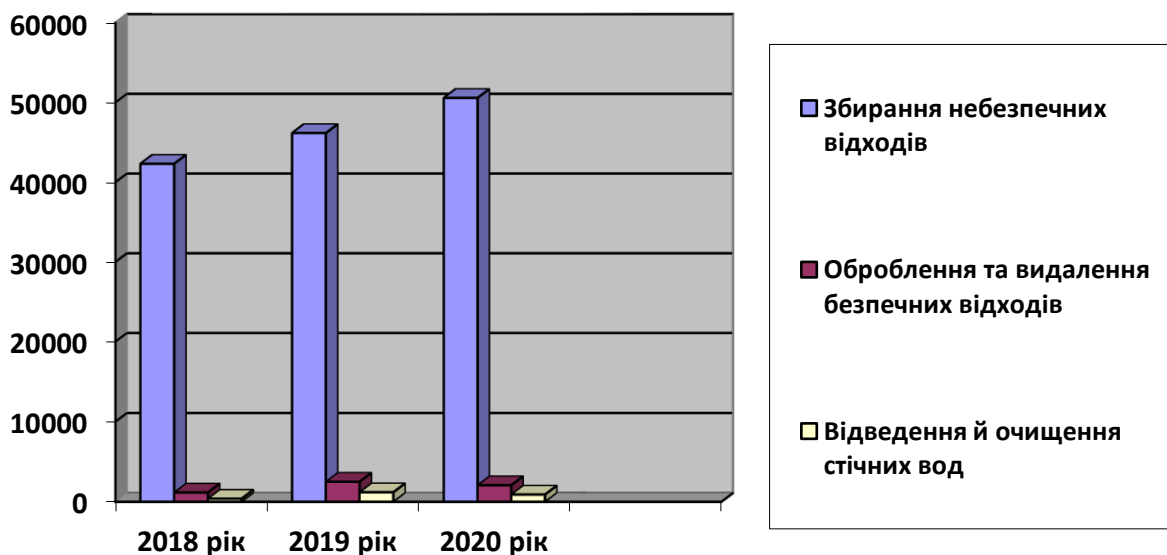

Рисунок 2.1 – Обсяг наданих послуг по видам економічної діяльності на «Полтавське КАТП – 1628» за 2018, 2019, 2020 рр.

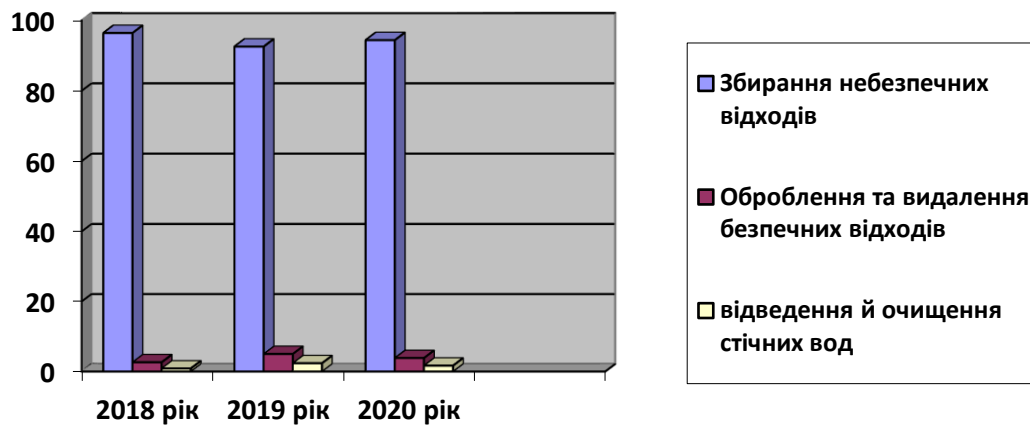

Рисунок 2.2 – Структура наданих послуг по видах економічної діяльності «Полтавське КАТП – 1628» за 2018, 2019, 2020 рр.

2.3. Аналіз основних фінансово-економічних показників діяльності підприємства

Кожне підприємство забезпечене певними ресурсами, які дозволяють йому здійснювати свою діяльність. Він правильно та раціонального використання цих ресурсів буде залежити те, які фінансові результати буде отримувати підприємство. Але ефективні господарські рішення можна приймати лише на основі певних даних. Тому нижче приведена таблиця 2.2., в якій розраховані основні економічні та фінансові показники діяльності «Полтавське КАТП – 1628» за 2018 – 2020 рр.

Вартість сукупного капіталу у 2020 році склала 101716 тис. грн., що на 136% більше від показника 2018 року, який складав 43097,5 тис. грн., та на 36,6% від показника 2019 року, який складав 75550,5 тис. грн.. Вартість власного капіталу у 2020 році становила 95669 тис. грн., що на 138,2 % від показника 2018 року та на 36,5% від показника 2019, які склали 40163,5 тис. грн. та 70078 тис. грн. відповідно. За останні декілька років спостерігається значне збільшення обсягів діяльності, але найголовніше, що воно відбувається майже повністю за рахунок власного капіталу. Дані зміни відображено на рис. 2.3.

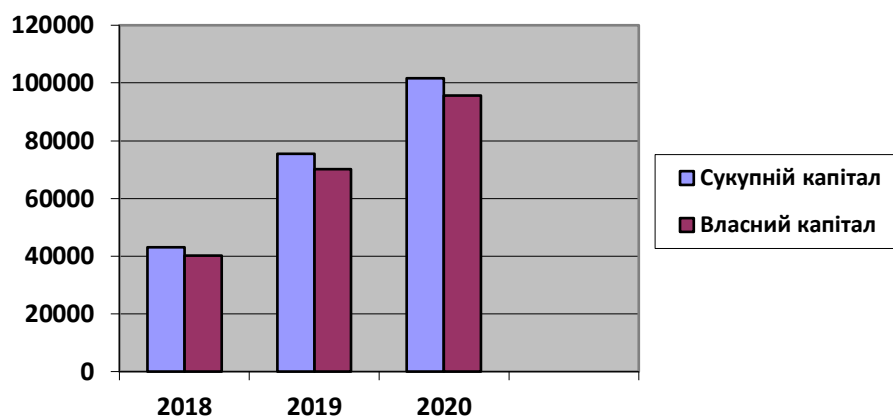

Рисунок 2.3 – Зміна середньої вартості сукупного та власного капіталу за 2018, 2019, 2020 роки на «Полтавське КАТП – 1628».

Середньорічна вартість основних засобів у 2020 році становила 117007 тис. грн., що на 64923 тис. грн. (124,7%) більше від показника 2018 року та на 36975,5 тис. грн. (46,2%) від 2019 року. Рис. 2.4.

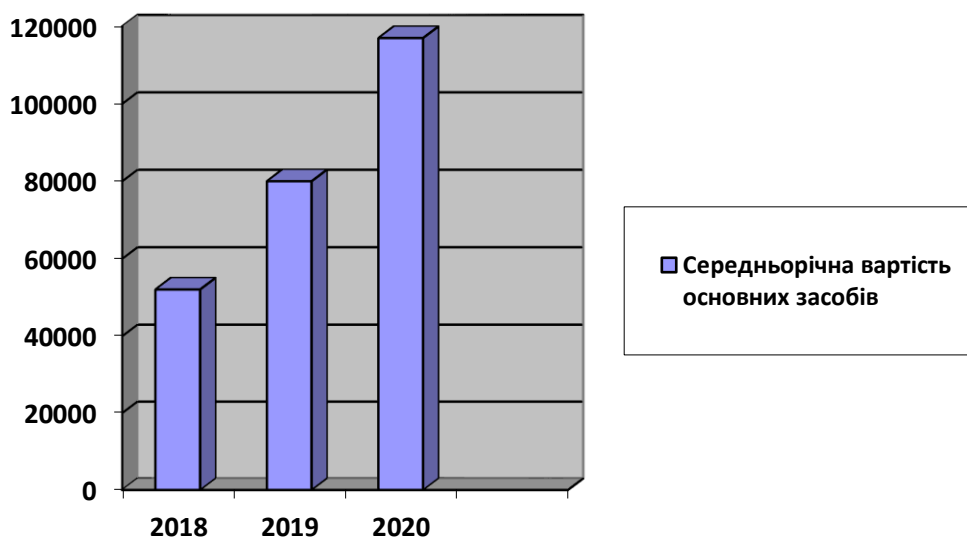

Рисунок 2.4 – Зміна середньорічної вартості основних засобів за 2018, 2019, 2020 роки на «Полтавське КАТП – 1628».

Таблиця 2.2 – Економічні та фінансові показники діяльності «Полтавське КАТП – 1628» за 2018, 2019, 2020 рр.

№	Показники	Одиниці виміру	Рік			Відхилення			
			2018	2019	2020	2018 до 2020		2019 до 2020	
						Абсолютне	Темп приросту, %	Абсолютне	Темп приросту, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	1. КАПІТАЛ ТА РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА								
1.1	Середня вартість сукупного капіталу	тис. грн.	43097,5	75550,5	101716	58618,5	136	26165,5	36,6
1.2	Середня вартість власного капіталу	тис. грн.	40163,5	70078	95669	55505,5	138,2	25591	36,5
1.3	Основні засоби								
1.3.1	за первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	57145	102918	131096	73951	129,4	28178	27,4
1.3.2	знос на кінець року	тис. грн.	28946	38859	63965	35019	121	25106	64,6
1.3.3	середньорічна вартість основних засобів	тис. грн.	52084	80031,5	117007	64923	124,7	36975,5	46,2
1.4	Нематеріальні активи								
1.4.1	за первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	64	64	64	0	0	0	0
1.4.2	знос (накопичена амортизація) на кінець року	тис. грн.	64	64	64	0	0	0	0
1.4.3	середня вартість нематеріальних активів	тис. грн.	64	64	64	0	0	0	0
1.5	Оборотні активи								
1.5.1	усього на кінець року	тис. грн.	18689	27930	31258	12569	67,3	3328	11,9
1.5.2	дебіторська заборгованість на кінець року	тис. грн.	13887	16464	19371	5484	39,5	2907	17,7

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.5.3	Запаси на кінець року	тис. грн.	4239	4356	4140	-99	-2,33	-216	-4,96
1.5.4	Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року	тис. грн.	559	3440	4102	3543	633,8	662	19,2
1.5.5	середні залишки оборотних засобів	тис. грн.	14438	23309,5	29594	15156	104,97	6284,5	26,96
1.6	Середньооблікова чисельність								
1.6.1	середньооблікова чисельність працівників	чол.	185	224	232	47	25,41	8	3,57
2. ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ									
2.1	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	тис. грн.	32228	49867	53563	21335	66,2	3696	7,41
2.2	Обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	тис. грн.	43869	49868	53563	9694	22,1	3695	7,41
2.3	Обсяг виробництва продукції	тис. грн.	46115	66332	72934	26819	58,2	6602	9,95
2.4	Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	37384	59919	77041	39657	106,08	17122	28,58
2.5	Валовий прибуток (збиток)	тис. грн.	-5156	-10052	-23478	-18322	355,35	-13426	133,57
2.6	Прибуток (збиток) від операційної діяльності	тис. грн.	-272	-13377	-28792	-28520	10485,29	-15415	115,24
2.7	Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	тис. грн.	-48	-10402	-17404	-17356	36058,33	-7002	66,85

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2.8	Чистий прибуток (збиток)	тис. грн.	-48	-10402	-17404	-17356	36058,33	-7002	66,85
2.9	Фонд оплати праці усіх працівників	тис. грн.	18188	28092	33656	15468	85,05	5564	19,81
2.10	Фонд робочого часу	люд-години	350167	393877	414322	64155	18,32	20445	5,19
3. ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ									
3.1	Продуктивність праці одного працівника	тис. грн. / особа	174,21	222,63	230,88	56,67	32,53	8,25	3,71
3.2	Рівень оплати праці за 1 людино-годину	тис. грн. / люд-год	0,052	0,071	0,081	0,029	55,77	0,01	14,08
3.3	Середньомісячна заробітна плата одного працівника	тис. грн..	8,19	10,45	12,09	3,9	47,62	1,64	15,69
3.4	Коефіцієнт зносу основних засобів на кінець року		0,51	0,38	0,49	-0,02	-3,92	0,11	28,95
3.5	Фондовіддача	грн./ грн.	0,89	0,83	0,62	-0,27	-69,66	-0,21	-74,69
3.6	Фондоозброєність праці працівників	тис. грн./ чол.	281,54	357,28	504,34	222,8	79,14	147,06	41,16
3.7	Коефіцієнт обіговості оборотних засобів	обороти	2,23	2,14	1,81	-0,42	-18,83	-0,33	-15,42
3.8	Середній період обороту оборотних засобів	дні	161,43	168,22	198,9	37,47	23,21	30,68	18,24
3.9	Коефіцієнт обіговості активів	грн./ грн.	0,75	0,66	0,53	-0,22	-29,33	-0,13	-19,7
3.10	Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	обороти	3,06	3,52	3,18	0,12	3,92	-0,34	-9,66

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3.11	Середній період обороту дебіторської заборгованості	дні	117,65	102,27	113,21	-4,44	-3,77	10,94	10,7
3.12	Коефіцієнт обіговості запасів	оборотів	11,01	11,6	12,61	1,6	14,53	1,01	8,71
3.13	Середній період зберігання запасів	дні	32,7	31,03	28,55	-4,15	-12,7	-2,48	-8
3.14	Тривалість операційного циклу	дні	150,35	133,3	141,76	-8,59	-5,71	8,46	6,35
4. ПОКАЗНИКИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ									
4.1	Рентабельність продажу	%	-0,15	-20,86	-32,49	-32,34	-21560	-11,63	-55,75
4.2	Рентабельність активів	%	-0,11	-13,77	-17,11	-17	-15454	-3,34	-24,26
4.3	Рентабельність власного капіталу	%	-0,12	-14,84	-18,19	-18,07	-15158	-3,35	-22,57

Залишок оборотних активів на кінець 2020 року склав 31258 тис. грн., що на 12569 тис. грн. (67,3%) більше від показника 2018 року і на 3328 тис. грн. (11,9%) від показника 2019 року. Дебіторська заборгованість у 2020 році склала 19371 тис. грн. у 2019 році 16464 тис. грн., у 2018 році 13887 тис. грн. Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець 2020 року склали 4102 тис. грн., що на 633,8% (3543 тис. грн.) більше від показника 2018 року який склав 559 тис. грн. та на 19,2% (662 тис. грн.). Зростання даних показників зумовлено розширенням діяльності підприємства. Але з іншого боку у комунальних підприємств завжди були проблеми з дебіторською заборгованістю. Зміна даних показників відображена на рис. 2.5.

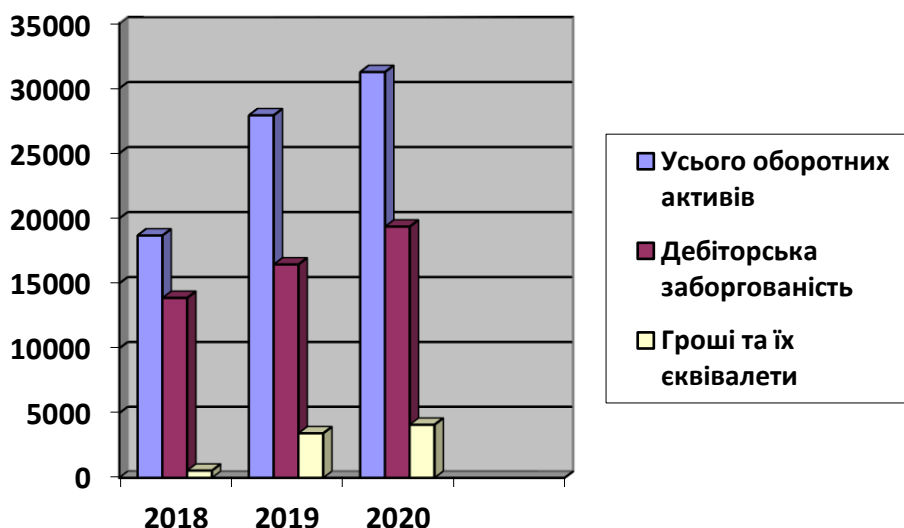

Рисунок 2.5 – Зміна величини оборотних активів, дебіторської заборгованості, грошей та їх еквівалентів за 2018, 2019, 2020 роки на «Полтавське КАТП – 1628».

Середньооблікова чисельність парцівників у 2018 році склала 185 осіб, у 2019 році 224 особи і у 2020 році 232 особи. Збільшення осягів господарської діяльності потребують більшої кількості працівників.

Дохід від реалізації комунальних послуг у 2020 році склав 53563 тис. грн., що на 21335 тис. грн. (66,2%) більше ніж у 2018 році і на 3696 тис. грн. (7,41%) ніж у 2019 році. Собівартість наданих послуг склала у 2020 році 77041 тис. грн.,

що на 39657 тис. грн. (106,08%) більше ніж у 2018 році та на 17122 тис. грн. (28,58%) більше ніж у 2019 році. Дохід від реалізації послуг менший від собівартості надання цих послуг через те, що, як правило, у комунальних підприємств завжди дуже великий обсяг основних фондів та високий рівень амортизаційних відрахувань. Причому спостерігається негативна тенденція до збільшення розриву між доходом від реалізації послуг та їхньою собівартістю. Тобто собівартість наданих послуг збільшується швидше ніж дохід від їх реалізації. Зміни по рокам відображено на рис. 2.6.

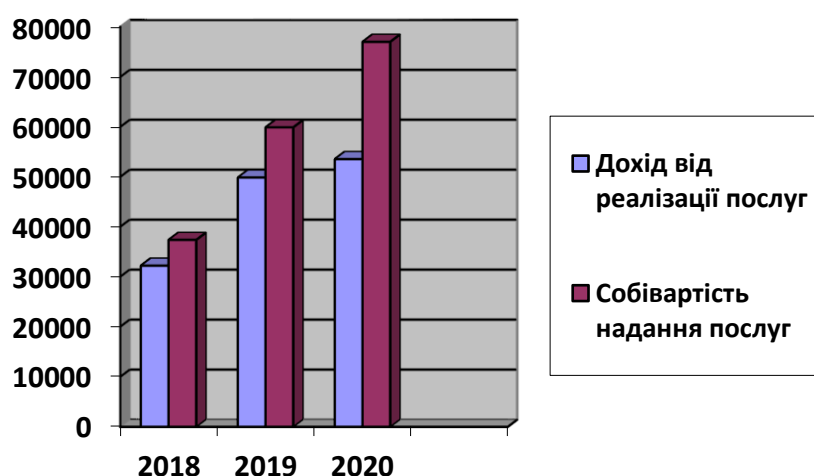

Рисунок 2.6 – Зміни доходу від реалізації та собівартості наданих послуг за 2018, 2019, 2020 роки на «Полтавське КАТП – 1628».

Валовий збиток у 2020 році склав 23478 тис. грн., що на 18322 тис. грн. (355,35%) більше ніж у 2018 році, та на 13426 тис. грн. (133,57%) більше ніж у 2019 році. Збиток від операційної діяльності у 2020 році становив 28792 тис. грн., що на 28520 тис. грн. (10485,29%) більше показника 2018 року, який складав -272 тис. грн. та на 15415 тис. грн. (115,24%) більше показника 2019 року, який складав -13377 тис. грн. Чистий збиток у 2020 році склав 17404 тис. грн., що на 17356 тис. грн. (36058,33%) більше показника 2018 року, який складав 48 тис. грн., та на 7002 тис. грн. (66,85%) більше показника 2019 року, який складав 10402 тис. грн. Уся діяльність «КАТП-1628» за останні три роки повністю

збиткова, причому збитки стають тільки більшими. Зміна даних показників показана на рис. 2.7.

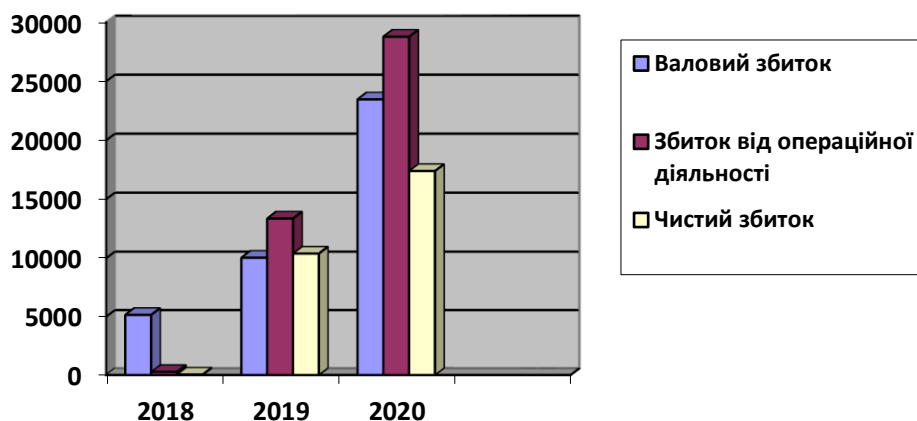

Рисунок 2.7 – Зміна влового збитку, збитку від операційної діяльності та чистого збитку за 2018, 2019, 2020 роки на «Полтавське КАТП – 1628».

Продуктивність праці одного працівника у 2020 році становила 230,88 тис. грн., що на 56,67 тис. грн. (32,53%) більше від показника 2018 року і на 8,25 тис. грн. (3,71%) від показника 2019 року. Дані зміни відображені на рис. 2.8.

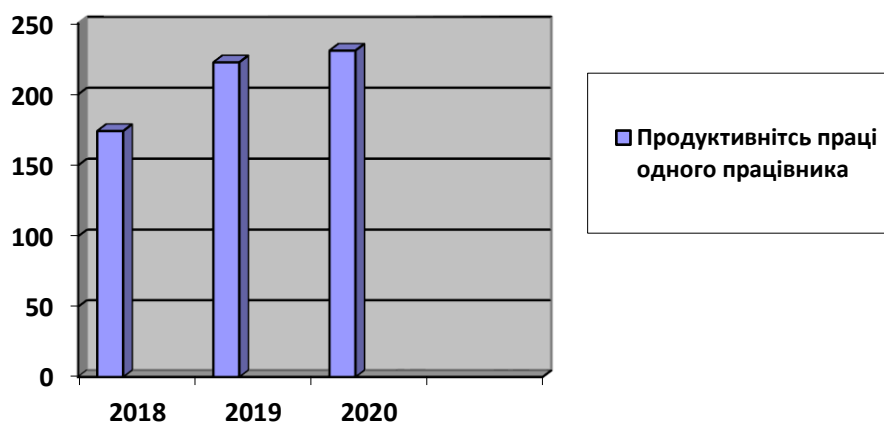

Рисунок 2.8 – Зміни продуктивності праці за 2018 – 2020 роки на «Полтавське КАТП – 1628»

Середньомісячна заробітна плата одного працівника у 2018 році становила 8,19 тис. грн., у 2019 році – 10,45 тис.грн., у 2020 році – 12,09 тис.грн. Збільшення

середньомісячної заробітної плати є наслідком підвищення мінімальної заробітної плати. Ця позитивна тенденція, яка відображена на рис. 2.9.

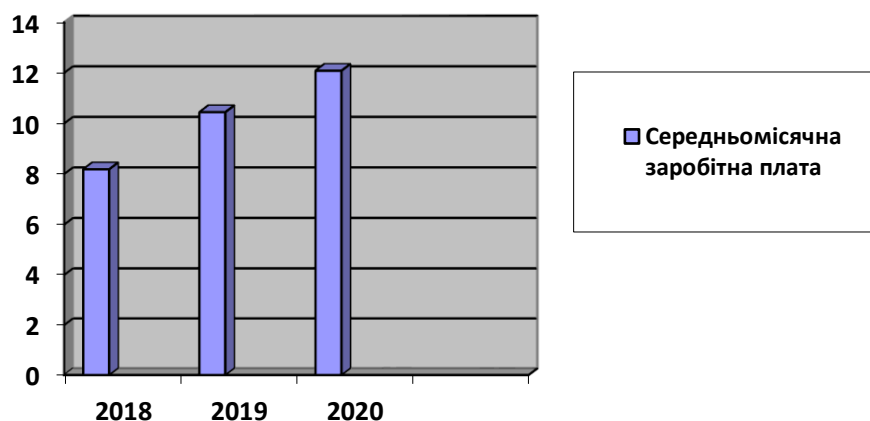

Рисунок 2.9 – Зміна середньомісячної заробітної плати за 2018 – 2020 роки на «Полтавське КАТП – 1628»

Фондовіддача у 2020 році становила 0,46, що на 0,16 (25,81%) менше від показника 2019 року, та на 0,38 (45,24%) менше від показника 2018 року. Фондоозброєність праці працівників у 2020 році становила 504,34 тис. грн., що на 147,06 тис. грн. (41,16%) більше від аналогічного показника 2019 року та на 222,8 тис. грн. (79,14%) від показника 2018 році. Дані зміни є результатом стрімкого зростання обсягу основних фондів та неоптимального їх використання. Вони відображені на рис. 2.10. та 2.11.

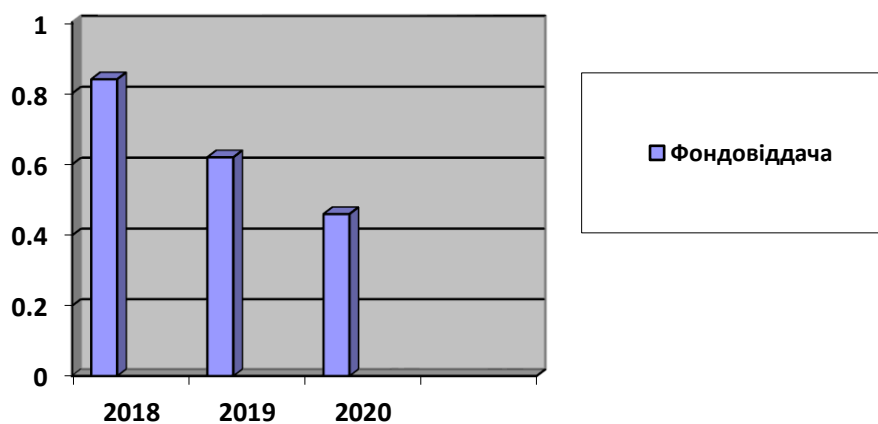

Рисунок 2.10 – Зміни фондовіддачі за 2018 – 2020 роки на «Полтавське КАТП – 1628»

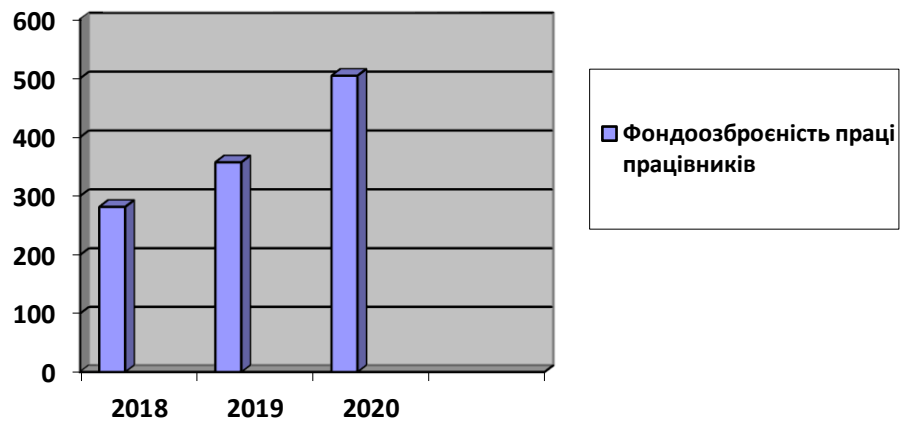

Рисунок 2.11 – Зміни фондоозброєності праці працівників за 2018 – 2020 роки на «Полтавське КАТП – 1628»

Коефіцієнт обіговості оборотних засобів у 2020 році становив 1,81, що на 0,33 (15,42%) менше від показника 2019 року та на 0,42 (18,83%) менше від показника 2018 року. Середній період обороту оборотних активів збільшився, а саме у 2020 році він становив 198,9 днів, що на 30,68 днів (18,24%) більше від показника 2019 року та на 37,47 днів (23,21%) більше від показника 2018 року. Збільшення періоду обороту оборотних активів, а також зменшення коефіцієнту обіговості оборотних засобів є дуже негативною тенденцією, яка відображена на рис. 2.12. та 2.13.

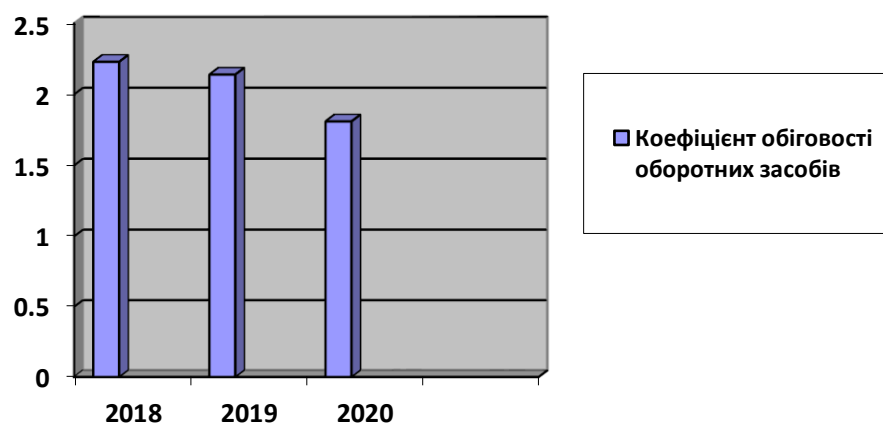

Рисунок 2.12 – Зміна коефіцієнта обіговості оборотних засобів за 2018 – 2020 роки на «Полтавське КАТП – 1628»

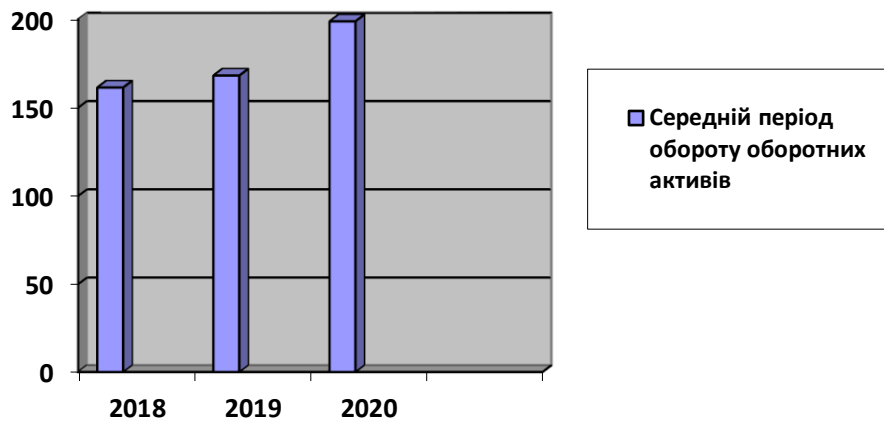

Рисунок 2.13 – Зміна середнього періоду обороту оборотних активів за 2018 – 2020 роки на «Полтавське КАТП – 1628»

Рентабельність продажів у 2018 році становила -0,15%, у 2019 році -20,86% і у 2020 році -32,49%. Рентабельність активів у 2018 році складала -0,11%, у 2019 році -13,77%, у 2020 році -17,11%. Рентабельність власного капіталу у 2018 році була -0,12%, у 2019 році -14,84%, у 2020 році -18,19%. Як ми бачимо всі показники рентабельності знижуються, що свідчить про низьку ефективність ведення господарської діяльності. На рис. 2.14. відображено дані зміни.

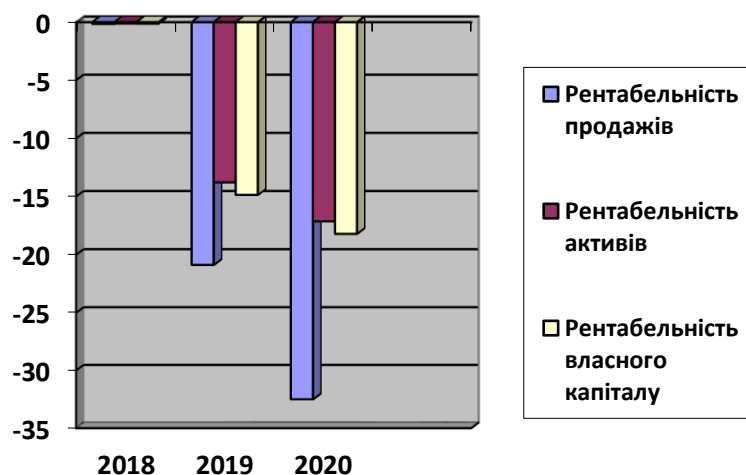

Рисунок 2.14 – Рентабельність продажів, активів та власного капіталу за 2018, 2019, 2020 роки на «Полтавське КАТП – 1628».

2.4. Стан охорони праці на підприємстві

На Полтавському комунальному автотранспортному підприємстві «Полтавське КАТП – 1628» створена ефективна система управління охороною праці з використанням економічних методів стимулювання працівників.

Система управління охороною праці (СУОП) – це сукупність взаємопов'язаних правових, соціально – економічних, організаційно – технічних, санітарно – гігієнічних та лікувально – профілактичних рішень, направлених на попередження аварій, нещасних випадків, професійних захворювань, а також засобів, які забезпечують збереження життя, здоров'я та працездатність людини в процесі праці.

Метою впровадження СУОП є безпечні і нешкідливі умови праці працівників на всіх виробничих процесах. При цьому мусить забезпечуватись не лише своєчасне усунення будь-яких порушень нормативних актів з охорони праці, але і завчасне попередження можливості їх виникнення.

На будь-якому рівні управління охороною праці вирішуються наступні основні задачі:

- навчання безпечним методам праці;
- забезпечення безпеки устаткування і виробничих процесів;
- забезпечення належного утримання приміщень і споруд;
- створення належних санітарно-гігієнічних умов праці;
- забезпечення працівників засобами індивідуального і колективного захисту;
- організація лікувально-профілактичного обслуговування працівників;
- здійснення професійного добору.

Для вирішення зазначених задач необхідно:

- встановити єдиний порядок щодо планування, організації та контролю за охороною праці (умови праці, безпека праці, дотримання технологічних норм, правил експлуатації машин, механізмів тощо);

– мати достовірну інформацію і своєчасно доводити її до працівників підприємств щодо стану умов праці, причин і наслідків аварій та нещасних випадків на робочих місцях, ефективності заходів профілактики безпеки праці;

– використовувати економічні методи для підвищення зацікавленості працівників щодо впровадження у виробництво безпечної техніки, технології, в дотримуванні вимог правил, норм та інструкції з охорони праці;

– застосовувати заходи впливу, направлені на підвищення особливої відповідальності працівників і спеціалістів щодо забезпечення безпеки праці, робочих – за дотриманням вимог інструкцій при виконанні тих чи інших робіт.

В системі управління охороною праці використовують організаційно-розпорядливі, соціально- психологічні та економічні методи управління.

Організаційно-розпорядливі методи враховують виконання працівниками своїх посадових обов'язків з охорони праці, видання та виконання наказів, розпоряджень і ін. Це методи прямої дії. Будь-який регламентований документ або усний наказ, розпорядження повинні обов'язково виконуватись. Правомірність, оперативність і силу цих дій визначають відповідні норми, правила, стандарти, інструкції та інші нормативні акти. Ефективність організаційно-розпорядливих методів ґрунтується на свідомій дисципліні працівників.

Соціально-психологічні методи передбачають: виховну роботу; навчання і пропаганду з охорони праці; особистий приклад керівників підрозділів, їх відношення до виконання вимог охорони праці; встановлення контролю, підвищення дисципліни; створення здорового психологічного клімату в колективі; моральне стимулювання, застосування адміністративних, дисциплінарних заходів тощо.

Економічні методи – це управління, з одного боку, з застосуванням матеріальних стимулів за плідну роботу щодо поліпшення умов та підвищення безпеки праці, з іншого – про впровадження економічних санкцій за порушення умов праці.

Відповідальність за стан охорони праці на підприємстві несуть:

- керівник (роботодавець) підприємства – за підприємство в цілому;
- керівник структурних підрозділів – у структурних підрозділах;
- безпосередні керівники робіт – на робочому місці.

Для проведення організаційно-методичної роботи з управління охороною праці та координації діяльності всіх структурних підрозділів відносно забезпечення на робочих місцях в кожному структурному підрозділі умов праці відповідно нормативно-правовим актам, дотримання законодавства відносно прав працівників на підприємстві з кількістю працівників 50 осіб і більше керівники (роботодавець) підприємства створює службу з охорони праці у відповідності з Типовим положенням, яка підпорядковується безпосередньо йому.

На службу охорони праці на підприємстві покладено виконання таких функцій:

- розробка цілісної ефективної програми охорони праці на підприємстві;
- оперативно- методичне керівництво охороною праці на підприємстві;
- розробка заходів для досягнення нормативів охорони і гігієни праці;
- проведення ввідного інструктажу та контроль за проведенням інструктажів на виробництві;
- забезпечення робітників необхідними інструкціями і нормативними документами з питань охорони праці;
- паспортизація цехів, робочих місць;
- облік і аналіз нещасних випадків, професійних захворювань, аварій і підготовка статистичних звітів з питань охорони праці;
- розробка поточних і перспективних планів, проведення конкурсів-оглядів з питань охорони праці;
- підвищення кваліфікації і перевірка знань з охорони праці.

«Полтавське КАТП – 1628» використовує найману працю, тому витрати на охорону праці становлять не менше 0,5 відсотка від фонду оплати праці за попередній рік. Виходячи з цієї нормативної величини на підприємстві виділяються кошти на поліпшення умов праці, таблиця 2.3.

Таблиця 2.3 – Виділені кошти на поліпшення умов праці

Плановий рік	Фонд оплати праці за попередній рік, тис. грн..	Виділені кошти на поліпшення умов праці, тис. грн..
2018	18188	909,4
2019	28092	1404,6
2020	33656	1682,8

Тобто, витрати на охорону праці у період 2018 – 2019 років зросли на:

$$1404,6 - 909,4 / 909,4 * 100 = 54,45\%;$$

Витрати на охорону праці у період 2019 – 2020 років збільшилися на:

$$1682,8 - 1404,6 / 1404,6 * 100 = 19,81\%.$$

Оцінка економічної ефективності СУОП. Визначення соціальної ефективності заходів для охорони праці на підприємстві із загальною (середньообліковою) кількістю працюючих 232 осіб на підставі:

– кількість робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм, до проведення заходів 10, після проведення заходів 7;

– чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають вимогам санітарних норм до проведення 9, після 6;

– кількість випадків травматизму до проведення заходів 4, після 2;

– кількість днів непрацездатності через травматизм до проведення заходів 18, після 11;

– кількість працівників, що звільнилися до проведення заходів 7, після 5;

Розв'язування:

Визначемо скорочення кількості робочих місць, що не відповідають вимогам нормативних актів щодо безпеки виробництва:

$$\Delta K = P_1 - P_2 / K_3 * 100, \%$$

$$\Delta K = 10 - 7 / 232 * 100 = 1,29\%$$

де P_1, P_2 – кількість робочих місць, що не відповідають вимогам санітарних норм до і після проведення заходів;

Кз – загальна кількість робочих місць.

Визначемо скорочення чисельності працівників, які працюють в умовах, які не відповідають вимогам санітарних норм:

$$\Delta\text{Ч} = N_1 - N_2 / N * 100, \%$$
$$\Delta\text{Ч} = 9 - 6 / 232 * 100 = 1,29\%$$

де N_1, N_2 – чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарним нормам до і після здійснення заходу, чол.;

N – річна середньооблікова чисельність працівників, чол.

Зменшення коефіцієнта частоти травматизму:

$$\Delta\text{Кч} = T_1 - T_2 / N * 100$$
$$\Delta\text{Кч} = 4 - 2 / 232 * 100 = 0,86\%$$

де T_1, T_2 – кількість випадків травматизму відповідно до і після проведення заходу.

Визначемо скорочення плинності кадрів через незадовільні умови праці:

$$\Delta\text{Чп} = Z_1 - Z_2 / N * 100$$
$$\Delta\text{Чп} = 7 - 5 / 232 * 100 = 0,86\%$$

де Z_1, Z_2 – кількість працівників, що звільнилася відповідно до і після проведення заходу.

Розрахунок річної економії від зменшення рівня захворюваності на підставі наступних даних:

- кількість днів непрацездатності через хвороби на 100 парцівників до проведення заходів 2698, після 2499;
- річна середньооблікова чисельність працівників 232, чоловік;
- вартість виробленої товарної продукції за зміну на одного працівника промислово-виробничого персоналу 163 грн.;
- вартість річної товарної продукції підприємства 710 тис. грн.;
- середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу 173 чол.;
- середньорічна заробітна плата одного працівника $Z_p = 196,2$ тис. грн
- середньоденна сума допомоги по тимчасовій непрацездатності $Z = 109$ грн.

Розв'язання:

Скорочення витрат робочого часу за рахунок зменшення рівня захворюваності (аналогічно травматизму) за певний час:

$$\Delta D = D_1 - D_2 / 100 * Ч_з, \text{ люд.- днів}$$

$$\Delta D = 2698 - 2499 / 100 * 232 = 461,68 \text{ люд.- днів,}$$

де D_1, D_2 – кількість днів непрацездатності через хвороби чи травматизм на 100 працюючих відповідно до і після проведення заходів.

Зростання продуктивності праці:

$$\Delta W = \Delta D * Z_v / P_n * 100\%$$

$$\Delta W = 461,68 * 163 / 710000 * 100 = 10,6\%,$$

де Z_v – вартість виробленої продукції за зміну на одного парцівника промислово-виробничого персоналу;

P_n – вартість річної товарної продукції підприємства.

Річна економія зарплати за рахунок зростання продуктивності праці при зменшенні рівня захворюваності і травматизму:

$$E_z = \Delta W * Z_p / 100 * Ч_{cp}, \text{ грн.}$$

$$E_z = 10,6 * 196200 / 100 * 232 = 4824950,4 \text{ грн.},$$

де $Ч_{cp}$ – середньорічна чисельність промислово-виробничого персоналу;

Z_p – середньорічна заробітна плата одного працівника.

Економія за рахунок зменшення коштів на виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності:

$$E_{cc} = \Delta Д * П_d, \text{ грн.}$$

$$E_{cc} = 461,68 * 109 = 50323,12 \text{ грн.},$$

де $П_d$ – середньоденна сума допомоги по тимчасовій непрацездатності.

Річна економія за рахунок зменшення рівня захворюваності (травматизму):

$$E_{pz(t)} = E_z + E_{cc}. \text{ грн.}$$

$$E_{pz(t)} = 4824950,4 + 50323,12 = 4875273,52 \text{ грн.}$$

Провівши розрахунки та проаналізувавши діяльність «КАТП – 1628» можемо сказати, що:

- 1) На даному підприємстві створена ефективна система управління охороною праці;
- 2) У службу з охорони праці на підприємстві входить один фаховий спеціаліст;
- 3) За період з 2018 по 2019 роки фінансування на заходи з охорони праці збільшились на 54,45%, а з 2019 по 2020 рік збільшились на 19,81%;
- 4) Нещасних випадків на підприємстві за три звітні роки виявлено не було;

5) Структура планово-економічних відділів підприємства, робочі місця працівників усіх відділів та цехів відповідає вимогам норм.

Отже, «Полтавське КАТП – 1628» є комунальним підприємством яке забезпечує благоустрій територіальної громади. Воно надає такі послуги як поводження з побутовими відходами, з промисловими відходами, з небезпечними відходами, господарська діяльність по утриманню елементів благоустрою. Підтримання нормального функціонування та розвиток даної сфери є умовою розвитку всього міста.

Загалом «Полтавське КАТП – 1628» є збитковим підприємством. За останній 2020 рік його збитки склали 17404 тис. грн. і продовжують рости. Це з одного боку зумовлене розширенням діяльності даного підприємства, накопичення ним великої кількості основних засобів, що в свою чергу потягнуло збільшення собівартості, а також збільшенням дебіторської заборгованості, тобто недоотриманням частини доходу. З іншого боку, низькі результати діяльності зумовлені неефективним використанням капіталу, тому далі будуть розглянуті питання стосовну кращого та оптимальнішого використання капіталу комунального автотранспортного підприємства.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Аналіз та оцінка капіталу підприємства

Основні показники для аналізу господарської діяльності «Полтавське КАТП – 1628» будуть подані у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Показники для аналізу господарської діяльності «Полтавське КАТП – 1628»

Показники	Роки			Темпи приросту, %	
	2018	2019	2020	2018 до 2020	2019 до 2020
1. Сукупний капітал	43097,5	75550,5	101716	136	36,6
2. Власний капітал	40163,5	70078	95669	138,2	36,5
3. Основні засоби за первісною вартістю	57145	102918	131096	129,4	27,4
4. Знос на кінець року	28946	38859	63965	121	64,6
5. Вартість основних засобів на кінець року	28199	64059	67131	138	4,8
6. Коефіцієнт зносу основних засобів	0,51	0,38	0,49	-3,92	28,95
7. Запаси	4239	4356	4140	-2,33	-4,96
8. Дебіторська заборгованість	13887	16464	19371	39,5	17,7
9. Гроші та їх еквіваленти	559	3440	4102	633,8	19,2
10. Усього оборотних активів	18689	27930	31258	67,3	11,9

Сукупний капітал у 2018 році складав 43097,5 тис. грн., у 2019 році – 75550,5 тис. грн., у 2020 році – 101716 тис. грн. У цей же час власний капітал у 2018 році складав 40163,5 тис. грн., у 2019 році – 70078 тис. грн., 2020 році – 95669 тис. грн.. Перше, що ми можемо відмітити аналізуючи ці показники це те, що різниця між сукупним капіталом та власним майже відсутня. Це означає, що майже весь капітал, який використовується у господарській діяльності підприємства є його власним капіталом. З цього випливає, з одного боку, що підприємству не потрібно виплачувати відсоток за користування позиковими коштами (тому що їх майже немає) та, з іншого боку, що підприємство майже не може підвищувати ефективність використання капіталу за рахунок зміни його структури, тобто за рахунок зміни співвідношення позикового капіталу до власного капіталу.

По-друге, слід виділити швидкі темпи росту обсягу капіталу. За два роки, 2018 – 2020 рік, вартість сукупного капіталу зросла на 136%, з 43097,5 тис. грн. до 101716 тис. грн. Приріст склав 58618,5 тис. грн., тобто більше ніж у два рази за декілька років. Дані зміни головним чином пов'язані із розширенням діяльності «Полтавське КАТП – 1628», заключенням контрактів з новими населеними пунктами на вивіз сміття і т.п.

Сукупний капітал будь-якого підприємства складається з основного і оборотного капіталу. Спочатку розглянемо саме основний капітал підприємства за 2018 – 2020 рр.

Основні засоби за первісною вартістю на 2018 рік склали 57145 тис. грн., у 2019 році – 102918 тис. грн., у 2020 році – 131096 тис. грн. В свою чергу знос на кінець 2018 року становив 28946 тис. грн., на кінець 2019 року – 38859 тис. грн., на кінець 2020 року – 63965 тис. грн. Відносно цих показників ми можемо розрахувати скільки дійсної вартості фіксували у собі основні засоби на кожен рік. Для цього нам необхідно від первісної вартості на кінець кожного року відняти знос на кінець кожного року. Отже, у 2018 році дійсна вартість основних засобів складала $57145 - 28946 = 28199$ тис. грн., у 2019 році – $102918 - 38859 = 64059$

тис. грн., у 2020 році – $131096 - 63965 = 67131$ тис. грн. З цих розрахунків ми бачимо, що основну частину сукупного капіталу складає саме основний капітал.

Визначимо коефіцієнт зносу основних засобів. Для цього необхідно знос основних засобів на кінець року поділити на їх первісну вартість на кінець року. Отже, у 2018 році коефіцієнт зносу основного капіталу становив $28946/57145 = 0,51$, у 2019 році – $38859/102918 = 0,38$, 2020 році – $63965/131096 = 0,49$. Як ми бачимо коефіцієнт зносу основних засобів знаходиться на рівні 0,5, тобто на рівні норми, за виключенням 2019 року, коли оновлення основного капіталу було проведено наперед.

Більшість комунальних підприємств, в силу тих соціально-економічних функцій, які вони виконують, мають у своєму складі капіталу велику кількість основних засобів. Це в свою чергу призводить до великого обсягу амортизаційних відрахувань і до утворення високого рівня собівартості, що може призводити до збитковості комунальних підприємств. З цього може впливати ще й те, що деякі комунальні підприємства через збитковість або не хочуть, або не можуть своєчасно оновлювати машини, обладнання і т.д., що в кінці кінців призводить до експлуатації основних засобів у аварійному стані та до нещасних випадків. Але як видно із коефіцієнту зносу основних засобів «Полтавське КАТП – 1628» слідкує за цим показником і вчасно здійснює оновлення.

Тепер розглянемо оборотний капітал. Він складається з трьох основних видів: запаси, дебіторська заборгованість, гроші та їх еквіваленти. Запаси на кінець 2018 року склали 4239 тис. грн., на кінець 2019 року – 4356 тис. грн., на кінець 2020 року – 4140 тис. грн. Як бачимо обсяг запасів за 2018 – 2020 роки майже не змінюється, що пов'язано із необхідністю формування нормативного мінімального обсягу запасів для нормального ведення господарської діяльності.

Дебіторська заборгованість у 2018 році становила 13887 тис. грн., у 2019 році – 16464 тис. грн., 2020 році – 19371 тис. грн. З кожним роком дебіторська заборгованість зростає, що пов'язано з тим, що «Полтавське КАТП – 1628» укладає договори з різними населеними пунктами у Полтавській області і загальна кількість споживачів послуг зростає, а разом зі зростанням загальної

кількості споживачів зростає і частка неплатників, тобто зростання кількості неплатників є закономірним наслідком розширення господарської діяльності підприємства. Це дуже негативна тенденція, яка має дві сторони, з одного боку, на дану частку споживачів треба витратити певну частину капіталу, що призводить до збільшення загальної собівартості наданих послуг, з іншого боку, не сплачуючи за надані послуги дані споживачі не дають можливість покрити сукупні витрати та отримати прибуток для покращення господарської діяльності.

Гроші та їх еквіваленти у 2018 році становили 559 тис. грн., у 2019 році – 3440 тис. грн., у 2020 році – 4102 тис. грн. Спостерігається стійка тенденція до зростання обсягу грошей та їх еквівалентів. Дана тенденція є, з одного боку, наслідком розширення господарської діяльності підприємства, з іншого боку, необхідною умовою формування резервного фонду для все зростаючих потреб господарської діяльності.

Усього оборотних активів на кінець 2018 року 18689 тис. грн., на кінець 2019 році – 27930 тис. грн., на кінець 2020 року – 31258 тис. грн. Дане зростання обумовлене в більшій мірі зростанням дебіторської заборгованості. Але якщо зростання обсягу запасів і грошей та їх еквівалентів є необхідним наслідком розширення масштабів господарської діяльності, то зростання обсягів дебіторської заборгованості є тим фактором, який негативно впливає на розвиток і функціонування підприємства і вплив цього фактору необхідно зменшувати.

Ми розглянули основні кількісні показники основного та оборотного капіталу та причини їх зміни. У наступному пункті ми розглянемо ефективність використання капіталу на «Полтавське КАТП – 1628».

3.2. Аналіз та оцінка ефективності використання капіталу підприємства

Основні показники для аналізу та оцінки ефективності використання капіталу на «Полтавське КАТП – 1628» будуть подані у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Показники для аналізу та оцінки ефективності використання капіталу на «Полтавське КАТП – 1628»

Показники	Роки			Темпи приросту, %	
	2018	2019	2020	2018 до 2020	2019 до 2020
1. Валовий дохід від наданих послуг	32228	49867	53563	66,2	7,41
2. Собівартість наданих послуг	37384	59919	77041	106,08	28,58
3. Чисий прибуток (збиток)	-48	-10402	-17404	36058,33	66,85
4. Продуктивність праці одного працівника	174,21	222,63	230,88	32,53	3,71
5. Фондоозброєність	281,54	357,28	504,34	79,14	41,16
6. Фондовіддача	0,89	0,83	0,62	-30,3	-25,3
7. Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості	3,06	3,52	3,18	3,92	-9,66
8. Коефіцієнт обіговості запасів	11,01	11,6	12,61	14,53	8,71
9. Коефіцієнт обіговості активів	075	0,66	0,53	-29,33	-19,7

Основний і оборотний капітал за певний період свого функціонування створили певний результат. Так у 2018 році валовий дохід склав 32228 тис. грн., у 2019 році – 49867 тис. грн. у 2020 році – 53563 тис. грн. Цей дохід був отриманий у результаті надання послуг. В свою чергу на надання послуг був витрачений певний обсяг капіталу, тобто надання цих послуг має свою собівартість. У 2018 році собівартість наданих послуг склала 37384 тис. грн., у 2019 році – 59919 тис. грн., у 2020 році – 77041 тис. грн. Для того, щоб хоча б вийти в нуль від ведення господарської діяльності валовий дохід повинен дорівнювати собівартості наданих послуг, але як ми бачимо валовий дохід набагато менше від собівартості. «Полтавське КАТП – 1628» останні три роки отримує збиток. Так у 2018 році величина чистого збитку складала 48 тис. грн., у 2019 році – 10402 тис. грн., у 2020 році – 17404 тис. грн. Але якщо напругу відняти від валового доходу собівартість, то у 2018 році отримаємо збиток 5156 тис. грн., у 2019 році – 10052 тис. грн., у 2020 році – 23478 тис. грн. Різниця між валовим збитком і чистим

збитком покривається за рахунок інших видів діяльності підприємства, але це зовсім не змінює загальної тенденції того, що підприємство збиткове і притому у все зростаючих масштабах. І тепер з цієї позиції необхідно розглянути ефективність використання капіталу підприємства.

Для визначення ефективності використання капіталу підприємства будуть використані наступні показники: продуктивність праці одного працівника, фондівіддача, фондоозброєність праці працівників, коефіцієнти оборотності та рентабельності. Для деяких показників буде побудована факторна модель.

Отже, продуктивність праці одного працівника у 2018 році складала 174,21 тис. грн., у 2019 році – 222,63 тис. грн., у 2020 році – 230,88 тис. грн. Основою даного зростання є придбання більшої кількості більш продуктивних основних засобів. Фондоозброєність праці у 2018 році становила 281,54 тис. грн., у 2019 році – 357,28 тис. грн., у 2020 році – 504,34 тис. грн. Зростання фондоозброєності призвело до збільшення продуктивності праці, але, з іншого боку, до зниження фондівіддачі, що видно з наступного показника.

Фондівіддача у 2018 році становила 0,89, у 2019 році – 0,83, у 2020 році – 0,62. Спостерігається зниження фондівіддачі, що пов'язано із значним накопиченням основних засобів, частина яких до того ж може не використовуватись.

Перейдемо до показників обіговості. Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості у 2018 році ставив 3,06, у 2019 році – 3,52, у 2020 році – 3,18. У 2019 році коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості вищий за всі інші роки, що зумовлено непропорційним зростанням валового доходу між 2018 і 2019 роками. В цілому обіговість дебіторської заборгованості стала більшою, що є позитивною тенденцією, бо це означає, що відносна доля боржників до валового доходу зменшилася.

Коефіцієнт обіговості запасів у 2018 році складав 11,01 (32,7 днів), у 2019 році – 11,6 (31,03 днів), у 2020 році – 12,61 (28,55 днів). Підвищення цього коефіцієнта також є позитивною тенденцією, бо запаси швидше здійснюють свій оборот, а отже, потреба у формуванні запасу зменшується.

Але загальна обіговість активів зменшується. Так у 2018 році вона була 0,75, у 2019 році – 0,66, у 2020 році – 0,53. Це свідчить про затримки в обігу активів, про невчасну оплату послуг, про неефективне використання основних фондів і т.п.

Тепер для деяких показників діяльності «Полтавське КАТП – 1628» побудуємо факторну модель. Вихідні дані для розрахунку факторних моделей подані у таблиці 3.3

Таблиця 3.3 – Вихідні дані для факторного аналізу показників функціонування капіталу

Показник	Попередній рік (2019)	Звітний рік (2020)	Відхилення,	% виконання,
1	2	3	4	5
1. Середньорічна вартість основних засобів, $\overline{ОФ}$, грн./грн.	46129	65595	19466	+42,2
2. Валовий дохід від наданих послуг, Q, грн.	49867	53563	3696	+7,41
3. Фондовіддача основних засобів, $\overline{ОФ}$, грн./грн.	0,83	0,62	-0,21	-25,3
4. Матеріальні витрати, МВ, грн.	15873	15117	-756	-4,76
5. Матеріаломісткість, ММ, грн.	0,318	0,282	-0,036	-11,32
6. Чистий прибуток (збиток), Пр, грн.	-10402	-17404	7002	+67,31
7. Середні залишки оборотних засобів, $\overline{ОЗ}$, грн.	23309,5	29594	6284,5	+26,96
8. Загальна рентабельність капіталу, R_k	-0,150	-0,183	0,033	+22

Побудуємо факторну модель фондівіддачі основних фондів:

$$FO = Q / OF$$

де FO – фондівіддача основних фондів;

Q – обсяг виробленої продукції, робіт, послуг (товарообороту), тис.грн.;

OF – середньорічна вартість основних фондів.

1. Розрахунок скоригованого показника:

$$\begin{aligned}\Phi O^{\text{ск}} &= Q_1 / O\Phi_0 = \text{тис. грн.} \\ \Phi O^{\text{ск}} &= 72934/80031,5 = 0,91 \text{ грн./грн.}\end{aligned}$$

де Q_1 – обсяг виробленої продукції, робіт, послуг (товарообороту) за звітний рік;

$O\Phi_0$ – середньорічна вартість основних фондів за попередній рік.

2. Розрахунок впливу факторів:

а) Визначення впливу зміни обсягу виробленої продукції на фондівіддачу основних фондів:

$$\Delta\Phi O_Q = \Phi O^{\text{ск}} - \Phi O_0 = 0,91 - 0,83 = 0,08 \text{ грн./грн.}$$

б) Визначення впливу зміни середньорічної вартості основних фондів на фондівіддачу:

$$\Delta\Phi O_{O\Phi} = \Phi O_1 - \Phi O^{\text{ск}} = 0,62 - 0,91 = -0,29 \text{ грн./грн.}$$

3. Перевірка розрахунків:

$$\Delta\Phi O = \Delta\Phi O_Q + \Delta\Phi O_{O\Phi} = 0,08 + (-0,29) = -0,21 \text{ грн./грн.}$$

$$\Delta\Phi O = \Phi O_1 - \Phi O_0 = 0,62 - 0,83 = -0,21 \text{ грн./грн.}$$

Побудемо факторну модель матеріаломісткості наданих послуг:

$$MM = MB/Q$$

де MM – матеріаломісткість наданих послуг;

МВ – матеріальні витрати на надання послуг;

Q – обсяг виробленої продукції, робіт, послуг (товарооборот), тис.грн;

1. Розрахунок скоригованого показника:

$$MM^{ck} = MB_1/Q_0$$

$$MM^{ck} = 15873/53563 = 0,296 \text{ грн./грн.}$$

Де MB_1 – матеріальні витрати за звітний рік;

Q_0 - обсяг виробленої продукції, робіт, послуг (товарооборот), тис.грн за попередній рік;

2. Розрахунок впливу факторів:

а) Визначення впливу зміни матеріальних витрат на матеріаломісткість наданих послуг:

$$\Delta MM_{MB} = MM^{ck} - MM_0$$

$$\Delta MM_{MB} = 0,296 - 0,318 = -0,022 \text{ грн./грн.}$$

де MM_0 = матеріаломісткість наданих послуг за попередній рік.

б) Визначення впливу зміни обсягу наданих послуг на матеріаломісткість наданих послуг:

$$\Delta MM_Q = MM_1 - MM_{MB} = 0,282 - 0,296 = -0,014 \text{ грн./грн.}$$

де MM_1 – матеріаломісткість наданих послуг за звітний рік;

3. Перевірка розрахунків:

$$\Delta MM = \Delta MM_{MB} + \Delta MM_Q = -0,022 + (-0,014) = -0,036 \text{ грн./грн.}$$

$$\Delta MM = MM_1 - MM_0 = 0,282 - 0,318 = -0,036 \text{ грн./грн.}$$

Побудуємо факторну модель загальної рентабельності капіталу:

$$P_K = \text{Пр}/(\bar{\Phi} + \bar{OЗ})$$

Де P_K – загальна рентабельність капіталу;

Пр – чистий прибуток;

$\bar{\Phi}$ – середньорічна вартість основних фондів;

$\bar{OЗ}$ – середні залишки обігових засобів.

1. Розрахунок скоригованого показника:

$$P_K^{\text{ск1}} = \text{Пр}_1/(\bar{\Phi}_0 + \bar{OЗ}_0); \quad P_K^{\text{ск2}} = \text{Пр}_1/(\bar{\Phi}_1 + \bar{OЗ}_0);$$

$$P_K^{\text{ск1}} = -17404/(46129 + 23309,5) = -0,251;$$

$$P_K^{\text{ск2}} = -17404/(65595 + 23309,5) = -0,196;$$

де $P_K^{\text{ск1}}$, $P_K^{\text{ск2}}$ – перший та другий умовні показники.

Пр_0 , Пр_1 – чистий прибуток(збиток) за попередній та звітний рік;

$\bar{\Phi}_0$, $\bar{\Phi}_1$ – середньорічна вартість основних фондів за попередній та звітний рік;

$\bar{OЗ}_0$, $\bar{OЗ}_1$ – середні залишки обігових засобів за попередній та звітний рік.

2. Розрахунок впливу факторів:

а) Визначення впливу зміни чистого прибутку(збитку) на загальну рентабельність капіталу:

$$\Delta P_{K \text{ Пр}} = P_K^{\text{ск1}} - P_{K0} = -0,251 - (-0,150) = -0,101;$$

б) Визначення впливу зміни середньорічної вартості основних фондів на загальну рентабельність капіталу:

$$\Delta P_K \bar{\Phi} = P_K^{ck2} - P_K^{ck1} = -0,196 - (-0,251) = 0,055;$$

в) Визначення впливу зміни середніх залишків обігових засобів на загальну рентабельність капіталу:

$$\Delta P_K \bar{OЗ} = P_{K1} - P_K^{ck2} = -0,183 - (-0,196) = 0,013.$$

3. Перевірка розрахунків:

$$\Delta P_K = \Delta P_K \text{ пр} + \Delta P_K \bar{\Phi} + \Delta P_K \bar{OЗ} = -0,101 + 0,055 + 0,013 = -0,033;$$

$$\Delta P_K = P_{K1} - P_{K0} = -0,183 - (-0,150) = -0,033.$$

Отже, у наведених факторних моделях було розглянуто три показника ефективності використання капіталу: фондівдача, матеріаломісткість та загальна рентабельність капіталу. На зниження фондівдачі головну роль здійснило зстрімке збільшення середньорічної вартості основних фондів. Показник матеріаломісткості знизився, що є позитивною тенденцією, так як ми можемо при тих же матеріальних затратах збільшувати обсяг наданих послуг. Зниження матеріаломісткості є результатом одночасного збільшення обсягу надання послуг та скорочення витрат на матеріали. Але попри ці зміни загальна рентабельність капіталу все одно залишається від'ємною та все більше знижується. На її зниження значно впливає отримання великих збитків, тому у наступному пункті ми розглянемо, які заходи необхідно прийняти для підвищення ефективності використання капіталу.

3.3. Заходи для підвищення ефективності формування та використання капіталу підприємства

Формування та використання капіталу є двома сторонами одного і того ж процесу розвитку господарської діяльності. Від ефективного використання

капіталу залежить які фінансові результати ми отримаємо та який імідж буде у нашого підприємства, тобто ефективність використання капіталу напряду впливає на ефективність його формування. В свою чергу ефективність формування капіталу створює передумови для більш ефективного його використання, за рахунок його реінвестування в більш продуктивні основні засоби, за рахунок зміни структури капіталу і т.д.

В першому розділі капітал був визначений нами як самозростаюча вартість, тобто вартість, що створює додаткову вартість. Тому грубо кажучи ефективність використання капіталу характеризується капіталістичним відношенням величини авансованої капітальної вартості до додаткової вартості. Чим менше було авансовано капітальної вартості, чим більше додаткової вартості було отримано від функціонування капітальної вартості, тим ефективніше йде використання капіталу. Тому ефективністю використання капіталу є мінімізація витрат та максимізація доходів та прибутків.

«Полтавське КАТП – 1628» за останні три роки є збитковим, причому у все зростаючих масштабах. Тому в цих умовах підвищення ефективності використання капіталу полягає у зупиненні подальшого більшення величини збитків та певне їх скорочення. Далі будуть запропоновані заходи для зменшення збитків підприємства, що і буде результатом підвищення ефективності використання капіталу.

1) Валовий дохід підприємства являє собою результат множення обсягу наданих послуг на їх вартість. Збільшення обсягу надання послуг означає підписання договорів на вивіз сміття з новими населеними пунктами. Це в свою чергу тягне за собою збільшення потреби у капіталі і тому співвідношення доходу від наданих послуг і їх собівартості буде змінюватися. Але тут ми будемо приймати обсяг надання послуг за величину дану. Отже, збільшувати валовий дохід ми можемо виключно за рахунок збільшення вартості наданих послуг із вивезення сміття. Наразі вартість послуги складає 25,26 грн., збільшемо її до 26,52 грн., тобто на 5%.

У 2020 році загальна вартість наданих послуг складала 72934 тис. грн. Після збільшення вартості надання послуг у плановому році загальна вартість надання послуг складе: $72934 + 72934 * 0,05 = 76580,7$ тис. грн. Приріст складе 3646,7 тис. грн.

2) У 2020 році дебіторська заборгованість складала 19371 тис. грн., що складає 26,5% від загальної вартості наданих послуг. Прийняття заходів по стягненню дебіторської заборгованості є важливим резервом підвищення валового доходу від господарської діяльності.

У наступному році планується скоротити дебіторську заборгованість на 10%. $19371 / 100 * 10 = 1937,1$ тис. грн. Тобто приріст валового доходу від наданих послуг після проведення претензійної роботи зі неплатниками по погашенню боргів буде складати 1937,1 тис. грн.

3) Більшість комунальних підприємств має великий обсяг основних фондів, частина з яких не використовується. Необхідно списати частину основних фондів яка не використовується, що дасть можливість зменшити амортизаційні відрахування, а також ввести більш ефективну амортизаційну політику. Зменшення амортизаційних відрахувань не збільшить обсяг валового доходу, але може зменшити собівартість наданих послуг.

Отже, у плановому році буде проведено скорочення амортизаційних відрахувань на 2%. У 2020 році сума амортизаційних відрахувань складала 25106 тис. грн. Зменшення данної суми на 2% біде складати 502,1 тис. грн..

4) Придбання більш нових і продуктивних машин та обладнання дозволить, з одного боку, зменшити амортизаційні відрахування за рахунок більшої тривалості служби даних основних засобів, з іншого боку, збільшити продуктивність надання послуг. Збільшення продуктивності в свою чергу потягне за собою зростання фондівіддачі.

Отже, прогнозне зростання продуктивності основних засобів 4,5%. $72934 + 72934 * 0,045 = 3282$ тис. грн.

5) Зменшення матеріаломісткості буде досягатися за рахунок кількох заходів:

а) Проаналізувати ринок та укласти контракти на постачання більш дешевих матеріалів. Прогнозується скоротити витрати на матеріали (при незмінному їх обсязі) на 2%. У 2020 році матеріальні витрати склали 15117 тис. грн., їх скорочення на 2% буде складати: 302,3 тис. грн.;

б) Впровадження програми економії матеріалів у господарській діяльності на 1,5%. $15117 * 0,015 = 226,8$ тис. грн.

б) Розробка маршрутів вивезення сміття. Такі маршрути дозволять скоротити час об'їзду усіх точок збору сміття. Скорочення часу функціонування машин дозволить скоротити трудомісткість та капіталомісткість наданих послуг, що у кінцевому рахунку зменшить їх собівартість. Планується скоротити собівартість наданих послуг за рахунок розробки таких маршрутів на 1%. Собівартість надання послуг у 2020 році 77041 тис. грн. $77041 * 0,01 = 770,4$ тис. грн.

Тепер розрахуємо прогнозне зростання валового доходу та зменшення собівартості наданих послуг і визначимо скорочення збитків.

Зростання валового доходу від введення заходів:

$$53563 + 3646,7 + 1937,1 + 3282 = 62428,8 \text{ тис. грн.}$$

Зниження собівартості наданих послуг:

$$77041 - (502,1 + 302,3 + 226,8 + 770,4) = 75239,4 \text{ тис. грн.}$$

Розрахуємо наскільки знизився обсяг збитків від впровадження заходів:

$$62428,8 - 75239,4 = -12810,6 \text{ тис. грн.}$$

Таким чином, скорочення збитків склало $-17404 - (-12810,6) = -4593,4$ тис. грн. Загальна рентабельність капіталу склала $-12810,6 / (65595 + 29594) = -0,135$, порівняно з показником $-0,183$ у 2020 році. Було досягнуто підвищення ефективності використання капіталу. Але «Полтавське КАТП – 1628» все одно залишається збитковим, хоча і змінило вектор розвитку в напрямок покращення. Тож керівництву підприємства прийдеться докласти ще чимало зусиль для того, щоб зробити дане комунальне підприємство прибутковим підприємством.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Метою написання даної випускної кваліфікаційної роботи було визначення теоретичних та методологічних засад категорії капітал, проаналізувати діяльність «Полтавське КАТП – 1628» з позицій капіталу та запропонувати заходи для покращення формування та використання капіталу.

Виникнення капіталу створило нову епоху соціально-економічних відносин. Розуміння такої економічної категорії як капітал важливе як для аналізу функціонування всієї економіки в цілому, так і для окремого підприємства. Ця категорія займає найважливіше місце, бо проникає в усі сфери економічного, політичного та соціально-культурного життя суспільства і розуміння її руху дає відповіді на ряд важливих питань. Будь-яке підприємство повністю складається з капіталу, тому його дослідженню і присвячена дана робота.

У першому розділі бакалаврської роботи були розглянуті теоретичні аспекти капіталу. Спочатку були визначені історичні умови виникнення капіталу, а саме: розвинене товарне виробництво і обмін, власник грошей, засобів виробництва і життєвих засобів з одного боку, власник однієї тільки робочої сили з іншого боку. Далі була розглянута історія дослідження капіталу різними економістами та економічними школами. Всі науковці, з незначними відмінностями, сходяться у думці, що капітал це вартість, яка в процесі свого руху самозростає. Була приведена класифікація капіталу за різними ознаками та розглянутий його кругообіг, а також ті форми, які він приймає в процесі свого обороту, а саме: грошовий, продуктивний та товарний капітал. Перший розділ був закінчений аналізом формування та використання капіталу.

Другий розділ дипломної роботи почався з розгляду комунального сектору. В ході його дослідження було виявлено, що він знаходиться в неналежному стані: високий рівень зносу основних фондів, низький контроль з боку місцевої влади, збитковість і т.д. Це все в свою чергу створює негативні умови життя громади.

Після дослідження комунального сектору в цілому було проаналізовано безпосередньо саме Полтавське комунальне автотранспортне підприємство 1628 . В ході його дослідження було виявлено, що воно здійснює свою діяльність на основі статуту, що його власником є територіальна громада в особі Полтавської міської ради, та були визначені основні види діяльності: господарська діяльність у сфері поводження з побутовими відходами, господарська діяльність у сфері поводження з промисловими відходами, господарська діяльність у сфері поводження з небезпечними відходами, господарська діяльність по утриманню елементів благоустрою, інші види господарської діяльності. Найбільшу питому вагу із перелічених видів економічної діяльності займає збирання безпечних відходів, більше 90% від загального доходу від всіх видів діяльності.

Проаналізувавши види діяльності «Полтавське КАТП – 1628» були розглянуті економічні та фінансові показники діяльності підприємства. Зокрема спостерігається швидке розширення господарської діяльності підприємства, що тягне за собою збільшення багатьох показників, але одночасно ростуть і збитки.

Другий розділ був завершений аналізом стану охорони праці на підприємстві. Було встановлено, що за рахунок зменшення рівня захворюваності можна зекономити 4875273,52 грн., що значно полегшить діяльність підприємства. В цілому стан охорони праці на підприємстві задовільний.

У третьому розділі були кількісно проаналізовані показники, які найбільше стосуються капіталу, була розглянута ефективність використання капіталу та побудовані факторні моделі фондівіддачі, матеріаломісткості та рентабельності власного капіталу. Після проведення даних розрахунків були виявлені фактори, які негативно впливали на ефективність використання капіталу та фінансові результати.

Для більш ефективного використання капіталу та для зниження збитків були запропоновані наступні заходи:

- Підвищення вартості надання послуг на 5%;
- Зменшення дебіторської заборгованості на 10%;
- Зменшення амортизаційних відрахувань на 2%;

- Підвищення продуктивності машин та обладнання на 4,5%;
- Закупівля більш дешевих матеріалів на 2%;
- Програма економії матеріалів на 1,5%;
- Розробка маршрутів вивезення сміття дозволить скоротити собівартість надання послуг на 1%.

Загальне скорочення збитків складатиме 4593,4 тис. грн., тобто загальне підвищення ефективності використання капіталу складатиме майже 4,6 млн. грн..